

A „64” MEZŐ VARÁZSA

The Magic of the 64 Chess-square

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés.....	3
1. 1. A témaválasztás indoklása.....	3
1. 2. A dolgozat célja hipotézisek.....	4
1. 3. A felhasznált módszerek.....	5
2. A sakkoktatás szerepének bevezetése napjainkban	6
3. A sakkozás történelmi áttekintése.....	8
3. 1. A sakk feltalálásának legendája.....	8
3. 2. A sakkozás eredete	8
3. 3. A sakk eljut Európába.....	11
3. 4. A sakk kezd profizmussá válni	12
3. 5. Magyarország a sakkozás világtérképén	13
3. 6. A Szovjetunió hegemoniája a sakkozásban.....	14
3. 7. Garry Kimovics Kaszparov szerepe	17
3. 8. Napjaink világklasszisai	20
4. Mi a sakkjáték?.....	23
5. Mi kell ahhoz, hogy jó sakkozóvá váljunk?	26
5. 1. Sakkozási kompetenciák.....	26
5. 2. Sakkedzői kompetenciák	27
6. Az empirikus kutatás bemutatása.....	29
6. 1. Kutatási előzmények.....	29
6. 2. A kutatás célja, hipotézisek	30
6. 3. A vizsgálat módszerei.....	31
6.4. A vizsgálat eredménye.....	32
6.6. Összegzés	46
7. Összefoglalás	47
8. Felhasznált irodalom :.....	49
9. Mellékletek	51

**„ a sakk az a tenger, amelyből egy szúnyog is ihat,
és az elefánt is fürödhet.”**

(ősi indiai közmondás)

1. Bevezetés

A sakkjáték eredetéről, történetéről, világbajnokairól és azokról a népekről, emberekről is szól a dolgozat, akik elősegítették e nagyszerű játék népszerűsítését és elterjedését földünkön. De valójában mit értünk „sakkozás” alatt? Elsősorban azt, hogy ez egy játék. Játshatunk szüleinkkel, gyermekeinkkel, barátainkkal de elindulhatunk egy sakkversenyen is. Játshatunk azonban azért is, hogy minél többet megtudjunk a sakkozás rejtelmeiből. Kezdetben mások remek kombinációit méltatjuk, később azonban szükségszerűen érezzük partijainkban az alkotás feletti siker élményeinket. Ha azonban csak olvasunk a sakkozás világbajnokairól és a magyar sakkozók sikereiről, akkor is sakkozunk. De ha belemélyedünk a sakkozás elméleti világába, egy belátható idő eltelte után tapasztalhatjuk, hogy egy kicsit másképpen kezdünk el gondolkodni. Megváltoznak bizonyos képességeink, és személyiségünk is jelentős fejlődésen megy keresztül. Feszegethetjük saját lehetőségeink és képességeink határait, miközben örömről leljük a sakkozásban. Sikereinket és kudarcainkat is talán könnyebb feldolgoznunk, ha megismerjük a sakktörténelem olvasgatása közben, a sakkozás világ klasszisaival, akik ugyan úgy érznek egy vesztes vagy győztes parti után, mint mi átlag emberek. Valójában sakkozni annyit jelent, mint gondolkodni a játékról és önmagunkról. Önmagunkról reflektálni, hisz mi is részesei vagyunk a „64 mező” különleges varázsának. (Kállai-Szabolcsi, 2008)

1. 1. A témaválasztás indoklása

Témaválasztásomat elsősorban meghatározta az, hogy közel negyven évvel ezelőtt tanultam meg sakkozni, és azóta is fogságban tart ez „csodálatos” játék. Édesapám tanított meg e szellemi sport alapjaira, és több mint 30 éve foglalkozom versenyszerű sakkozással. Továbbá 20-25 éve tartok rendszeresen edzéseket és sakktanfolyamokat a sakkozás iránt érdeklődő gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt. Országos bajnoki címet több kategóriában is sikerült szereznem, de van néhány nemzetközi sikerem is. Tanítványaim közül a tehetségesebbek megyei és országos korosztályos versenyeken bizonyították képességeiket, jó eredmények elérésével. Versenybírói végzettségem is van, sokszor ezért versenyeken nemcsak szervezőként, hanem vezető bíróként is tevékenykedem.

Mindig is tudni szerettem volna, hogy miért ennyire népszerű a sakk és hogy honnan származik? Valamint a sakkozás történelme is érdekelt a kezdetektől napjainkig. Kik azok a személyek, akik meghatározó szerepet játszottak történetében?

Ennek a kérdésnek a megválaszolásában számtalan könyvet olvastam el gyermekkorom óta, és ez még ma is folytatódik. Kutatásaimat, pedig a világháló segítségével próbáltam kiszélesíteni.

Van azonban másik kérdésem is. Vajon a sakkozás milyen (vagy minek a) kategóriájába tartozik? Játék, művészet, szórakozás, tudomány, sport, vagy valami más? A meghatározás nem könnyű, de megpróbáltam némi magyarázattal szolgálni e kérdés megválaszolásához is.

Nagyon érdekelték továbbá a sakkozóik kompetenciák. Milyen képességekre van szüksége egy jó sakkozónak? Vagy egy jó sakkedzőnek? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásánál a szakirodalmon kívül a személyes tapasztalataimat is felhasználtam.

1. 2. A dolgozat célja hipotézisek

A sakkoktatás jelentőségét napjainkban egyre többen felismerik és ez meg is látszik néhány ország oktatási rendszerén, hiszen nem véletlenül szorgalmazzák a sakkozás minél szélesebb körben való bevezetését. Ez azért van, mert kutatók százai világszerte bizonyították már, hogy a sakkozásnak számos képesség növelő, és személyiség fejlesztő hatása van.

Az empirikus kutatás célja volt megvizsgálni, hogy a sakkoktatásban részt vevő fiatalok tanulmányi eredménye milyen mértékben növekedett, illetve a személyiségük mennyire változott. Valamint az, hogy, a gyerekek és szüleik, hogyan értékelik a sakkoktatás életre gyakorolt hasznosságát.

Hipotézisek

- A sakkoktatásnak rendkívül kedvező hatása van a tanulmányi eredmények növekedésére. Ez a kedvező hatás valamennyi tantárgyi kategóriára érvényes, a testnevelésnél azonban kiemelkedő szerepet kap.
- A sakkozni járó fiatalokat nagyon sok jótékony, személyiség fejlesztő hatás éri, miközben látogatják az edzéseket.
- A sakktréningeket látogatók számára olyan kompetenciák, elsajátítása válik lehetővé, amit a későbbiek során, az élet számos területén hasznosítani tudnak.

1. 3. A felhasznált módszerek

A kutatás céljának megfelelően feladat volt a témához kapcsolódó szakirodalom feltárása, az eddigi gyakorlati tapasztalatok számbavétele. A vizsgálathoz szükségem volt kötetlen beszélgetésekre és riportokra is. Ezeket az eredményeket deduktív kutatási stratégia alkalmazásával oldottam meg. A dolgozat tartalmaz egy empirikus kutatást a Tápiószelén és környékén élő korábbi sakkozó fiatalokról, valamint szüleikről. A vizsgálat 150 feldolgozható kérdőív alapján készült. A felmérésben részt vett korosztály, ma már 20-21 éves, és a legtöbbjük felsőfokú tanulmányokat folytat. Feldolgozásra kerültek korábbi tanulmányi eredményeik, az általános iskola felső tagozatában eltöltött 5-8 osztályos évek. Arra voltam kíváncsi, hogy miközben rendszeresen látogatták a sakkedzéseket, hogyan változott a tanulmányi eredményük ezen időszak alatt. Ezeket az eredményeket összehasonlító és kvantitatív statisztikai módszerrel dolgoztam fel. Továbbá az is érdekelt, hogy 5-6 év távlatából vajon mit gondolnak életük korábbi szakaszáról, arról, amikor sakkozni jártak az általános iskola felső tagozatában. Vajon mennyire befolyásolta a személyiségük fejlődésüket az, hogy szabad idejük jelentős részét a sakkozásnak szentelték? Itt természetesen csak szubjektív válaszokat vehettem figyelembe. A diákok válaszainak a felméréséhez az általam készített kérdőívet használtam. Az is érdekelt, hogy ezeknek a gyerekeknek a szüleik, hogyan vélekednek, ugyan erről az időszakról, amikor a gyermekük sakkozni járt? Természetesen itt is többé-kevésbé szubjektív válaszok születhettek. Ugyan azt a kérdőívet használtam a szülők válaszhhoz is, mint a diákok esetében. A vizsgálat eredményeit Microsoft Office programcsomag segítségével dolgoztam fel.

2. A sakkoktatás szerepének bevezetése napjainkban

Európa volt a bölcsője a sakkozás iskolai bevezetésének. Hollandiában, amely a bevezetésnél az első között volt, fakultációban és szakkörökben lehet elsajátítani a sakkozás alapjait. Ezt a jó példát vette át Spanyolország, Izland, Svédország, Dánia, Németország, és Törökország. Érdekes de ezt a módszert a Fülöp- szigeteken is bevezették. Dél –Amerika egyes országaiban, pedig rendkívüli népszerűségnek örvend a sakk. Argentína fővárosában, Buenos Airesben, 180 tanintézményben van sakkoktatás.¹ Brazíliában Rio de Janeiróban pedig azért vezették be a sakkozást, hogy az utcán csellengő gyerekeket „megmentsék” a bűnözéstől. De ugyan ez elmondható egy másik Dél-Amerikai országról, Venezueláról is.

Az Amerikai Egyesült Államokban is rendkívüli mértékben népszerű a sakkoktatás. New Yorkban több tízezer sakkozó fiatal van, akik egy korábbi női magyar világbajnoknak Polgár Zsuzsának is köszönhetik a sakkozás elterjedését. Polgár Zsuzsa nem csak „Sakkakadémiát” vezet, hanem az internet segítségével bárki csatlakozhat az általa bevezetett online sakkoktatási programokhoz

Európában a legnagyobb tradíciókkal a sakkoktatás terén Oroszország rendelkezik, de a volt „szovjet” utódállamok sem sokkal maradnak el mögötte. Jelenleg Örményország az egyetlen olyan ország a világon, ahol kötelező az iskolákban a sakkoktatás. Ezt 2011-ben vezették be. Ennek a kis kaukázusi országnak mindössze 3. 1 millió lakosa van, de 2006-ban, 2008-ban és 2012-ben sakkolimpiát nyert. Előtte csak ritka kivétel volt, ha nem a „Szovjetunió” (1978-ban, Buenos Airesben Magyarország) volt az olimpiai bajnok! Azt mondják a kutatók, hogy ebben az országban rendkívüli emóciós és motivációs folyamatok eredménye mind ez. Ez a kis nép nagyon sokat szenvedett a történelem során (tudjuk a törökök a lakosság kilencven százalékát kiirtották, amikor 1915-1918 között genocídiumot végeztek, vagy gondoljunk csak az „orosz megszállásra a Szovjetunió idején”). Azt azonban nem árt megjegyezni, hogy az örmény és a magyar nép között felállítható egy párhuzam, mely szerint azok között a nemzetek között, amelyeknek van „anyaországuk”, a világon három nemzetet jegyezhetünk, amelyik talán a legtöbbet szenvedett: a harmadik az albán nemzet.

Az Európai Unióban is felismerték a sakkoktatás jelentőségét, és támogatják a „Chess in School” programot, melynek kezdeményezője Garry Kaszparov korábbi sakkvilágbajnok

¹ <http://juditpolgar.com/hunode89> (2012.07.26.)

és Polgár Judit a világ jelenlegi legerősebb női játékos. Ennek a prezentációnak az a lényege, hogy nem a versenysakkot kell támogatni, hanem például a logikus gondolkodásra való készséget kell fejleszteni.²

A Román Sakkszövetség is indítványozta, hogy az EU-ban legyen kötelező a sakkoktatás.³ Ez számunkra azért is öröndetes, mert Romániában nagyon sok magyar nemzetiségű ember él (1, 4 millió) és közülük a román lakossághoz viszonyítva is, nagyon sok a sakkozni szerető ember.

Magyarország most jutott el odáig, hogy a NAT (Nemzeti Alap Tanterv) alapján 2013. őszétől az iskolai oktatásban választható tantárgy lesz a sakk. Rendkívül pozitív dologként értékelhető azonban az, hogy Budapest egyik kerületében (Kőbányán) minden óvodában van sakkoktatás. Hatalmas sikere van, pl. az autizmusban szenvedő gyerekek nevelésében, beilleszkedésüket segíti elő.

De vajon miért is szorgalmazzák az egyes országok a sakkoktatási programok bevezetését? Bizonyára azért, mert a sakkoktatással foglalkozó tanárok edzők kutatók sok olyan tapasztalatot gyűjtöttek össze, ami egyértelműen bizonyítja a sakk „jótékony” nevelő, és személyiség fejlesztő hatását. A sakk megtanít a fegyelmezett viselkedésre, az ellenfél tiszteletben tartására, a szabályok betartására, önuralomra, kitartásra, helyzetelemzésre és (értékelésre) felelősség vállalásra a döntéseinkért, becsületességre, lényeglátásra, barátságra, rendszeres és pontos munkavégzésre, önbizalmat növeli, sikerélményt ad, megtanít a kudarcok elviselésére és feldolgozására (új parti új remény) és ha már ez is sikerült az önértékelésre. Milyen fejlesztő hatása van? Megtanít a logikus gondolkodásra, emlékező tehetséget növeli, analízáló és szintetizáló képességet fejleszt, a figyelem illetve a megosztott figyelem képességét emeli, intuíciót fejleszt, növeli a problémamegoldó képességet, növeli a kreativitást, a kombinatív képességet magasabb szintre helyezi, és vitathatatlan a tanulási képességekre gyakorolt hatása is.

Ehhez egy teljesen általános megállapítással szeretnék közelebb kerülni, ami azt az álláspontomat tükrözi, hogy az elvégzett munka után, igen is lehet sikereket elérni.

Vagyis ha minél több tudatos energiát, illetve munkát fektetnek a sakkozásba, akkor előbb elérhetőek lesznek számomra a fentiekben megemlített pozitív tulajdonságok. Kutatásaimmal elsősorban a fiatalok körében szeretném elősegíteni a sakkozás további népszerűsítését, és ápolni a magyar sakkozás tradícióit.

² <http://juditpolgar.com/hunode89> (2012.07.26.)

³ <http://itthon.transindex.ro/?hir=28614> (2012.07.26.)

3. A sakkozás történelmi áttekintése

3. 1. A sakk feltalálásának legendája

A királyi játék feltalálásának dicsőségét több nagy kultúrnemzet így a görögök, az olaszok, vagy az egyiptomiak is magukénak vallják. A görögök pl. egy amfora képre hivatkoznak, de ez nem döntő erejű, csupán csak annyit láthatunk, hogy két görög katona egy táblajátékot játszik⁴. De rengeteg legenda maradt fenn a sakkjáték keletkezéséről, ami mind az akkori népek dicsőségét hirdeti.

Álljon itt rendelkezésünkre néhány példa!

Az ókori kelet és az akkori népek minden kultúrája nagyra becsülte a sakkot. Több egyiptomi sírkamrában találtak olyan freskókat, amelyeken a fáraó, vagy főpapjai, esetleg más előkelőségek láthatóak tábla mellett, amelynek figurái nagyon hasonlítanak a sakkbábokra. Ilyen például Nofretiti fáraónő sírkamrájában megtalált i.e. 1250 tájáról ránk maradt freskó is. Készült azonban III. Ramszeszről is olyan ábrázolás az i.e. 13. sz.-ból, melyen a fáraó egy sakkhhoz hasonló játék mellett ül. A berlini „Ägyptisches Museum”-ban pedig látható egy, a mai bástyához alig hasonlító báb, amely az i.e. 3.-sz.-ból származik.⁵ Az ilyen, vagy ehhez hasonló leletekből sokszor arra a téves következtetésre jutottak, hogy a sakkot az egyiptomiak találták fel.

Vannak azonban manapság már teljesen naiv, megmosolyogtató primitív történetek is.

A görög mitológiából ismert mondavilág szerint Palamedész euboiai királyfi (aki Poseidon-nak a tengeristenének unokája) találta fel a sakkjátékot, hogy a hosszú és kimerítő trójai ostrom ideje alatt az unatkozó, és emiatt civakodó görög katonák figyelmét lekösse.⁶

Olaszországban azt próbálták bebizonyítani, egy 1923-ban megtalált sakkleltre hivatkozva, hogy a sakk feltalálását az ókori rómaiaknak köszönhetik. Mindez Mussolini fasiszta diktatúrája idején volt, és egyértelmű fasiszta propagandának tekintette a világ, ezért nem is volt nagy visszhangja.⁷

3. 2. A sakkozás eredete

A sakkozás tudományos eredetét a sakktörténészek úgy 1500-2000 évvel ezelőttre teszik. Származási helye valószínűleg India, de a mai napig vitatkoznak rajta. Felmerült

⁴ <http://www.kvizkaszino.hu/rovatok/cikkek/a> (2012.07.25.)

⁵ <http://sakkszalon.hu/index.php?option=com> (2012.07.25.)

⁶ <http://www.kvizkaszino.hu/rovatok/cikkek/a> (2012.07.25.)

⁷ <http://www.kvizkaszino.hu/rovatok/cikkek/a> (2012.07.25.)

még Babilónia és Kína is, mint lehetséges helyszín de a kutatók mai ismeretei szerint a kínaiak csupán átvették, és tovább fejlesztették a játékot. A kínaiak az „elefantsakkot” (hszian-csi) játszották egy majdnem négyzet alakú (8x 9) semleges zónával (határfolyóval) kettévágott táblán. Lapos, kerek, feliratos figurákból áll, melyek nem a mezőkön, hanem a mezők sarokpontjain állnak. Nagyon sajátos figurái vannak, mint például az ágyúk, de vannak gyalogos katonák és lovak is. A kínai sakk Koreán keresztül jutott el Japánba, ahol a „sógi” vagy „tábornokok” nevet kapta. A sógit 9x9-es négyzetre osztott táblán játsszák. Mindkét játékosnak 20-20, nyolc különböző fajtájú és három-három, sorban elhelyezett figurája van.⁸

Az első írásos bizonyítékok is Indiából származnak, és a nyelvészeti kutatások is a Gangesz menti országra utalnak. A régészek által talált korabeli sakkfigurák is szintén erre az ősi keleti kultúrára utalnak. Bána⁹ Sriharsra királynak (606-647) ajánlja versét, és uralkodóját a „a béke fejedelmeként” dicséri, mely viszály az ő ideje alatt csak a virág nektárjáért vetekedő méhekre hasonlít, a seregek pedig csak a sakktábla 64 mezején vonultak fel. Ha a költő efféle hasonlatokkal mert élni, akkor feltételezhetjük, hogy ezeket a szavakat megértették akkoriban.¹⁰

Az indiaiak már ismerték a 2 és 4 személyes sakkot is, vagyis vagy párban vagy egyénileg játszották. De ez az ősi változat több szempontból is eltér a mai sakktól. Ezt is 64 mezőn játszották ugyan, de kellett hozzá egy rúd alakú négylapú dobókocka. Négy színű volt, piros, zöld, sárga és fekete. Szanszkrit neve „Csaturanga” volt, (csatur = négy, anga = rész) utalva az indiai hadsereg hadrendjére. Minden játékosnak 8 báb állt a rendelkezésére. Mindenkinek jutott négy katona, egy elefánt, egy bástya (harci szekérnek vagy hajónak faragták ki), egy ló (a hadsereg lovasságát jelképezte) és egy király. Minden figurának meghatározott lépésmódja volt, a ló már akkoriban is „L” alakban lépett. Annyit léphetett előre a játékos amennyit dobott. A cél már itt is az ellenfél királyának az elfogása volt. Vagy két játékos összefogásával, vagy egyénileg történt mindez. Az indiaiak tehát a sakk két változatát ismerték. A tábla is eltér a mai sakktól, hiszen itt nem váltakoztak a kockák színei, hanem egyszínűek voltak. A báboknak a hadrendje is a hadsereg hadrendjét utánozta, amit alátámasztanak a Nagy Sándor (makedón király élt i.e. 356-323-ig) korában keletkezett sakkfigurák is. Azt azonban a történészek sem tudják, hogyan alakulhatott át a dobókockával játszott szerencsejáték kétszemélyes, kizárólag intelligens gondolkodásra

⁸ <http://www.chess.hu/linkek.php> (2012.06.27.)

⁹ a 7. sz.-ban élt és szanszkrit nyelven írt

¹⁰ <http://sakkszalon.hu/index.php?option=com> (2012.07.25.)

épülő kombinációs játékká.¹¹ De tény a perzsák az indiaiaktól vették át a játékot és gyakorlatilag ők teremtették meg a csupán logikus gondolkodáson alapuló sakkot, eltörölve a játékból a szerencsét. A perzsák „satrandzs” névvel illették e játékot. A játékot már csak ketten játszották, és ők vezették be eme királyi játékba a vezér (királynő) figuráját, bár ez a vezér még lényegesen kevesebb mozgástérrel rendelkezett, mint mai változata. Amikor a királyt megtámadták hangosan – „sah¹²”!- kiáltással kellett jelezni. Ha a király nem tudott elmenekülni az ütés elől, akkor bementék, hogy „sahmat” vagyis hogy az uralkodókelepcébe került. Innen került a nyelvünkbe a sakk illetve a sakk-matt mai szavunk. A perzsáknak azonban nem sok idő jutott e csodálatos logikai játék tovább fejlesztésére, mert a történelem szeszélye folytán 641¹³-ben. Szerencsére azonban az arabokat is lenyűgözte a sakk és ők is, szívesen játszották, így maradhatott meg a sakkjáték a későbbi korok számára. Az arabok azonban megmutatták, hogy nemcsak a csatatéren erősek, hanem a sakktábla mellett is. A sakktörténetének legrégebbi mesterei mind arabok voltak: al-Adli, ar- Rázi, asz-Szúli.

Ar-Rázit tartották kora legerősebb játékosának, és még egy könyvet is írt „Elegancia a sakkjátékban” címmel. Maga az arab sakkozás azonban már nagyon hasonlított a mai játékhoz, bár szembetűnő eltérések azért jócskán maradtak. Az arab sakkozók, mai szemmel nézve is, kifinomult pozícióérzékről és megfontoltságról, valamint előrelátásról tettek tanúbizonyságot. A figurák menetmódja és elnevezése más volt ugyan, sőt a felállítás módja is a játszma kezdetén, de a játék lényege már ekkor kialakult. A vakjátékot már ismerték az arabok, akárcsak a versenyzők közötti erősortrendet.¹⁴

Az első „igazi dokumentált” sakkversenyek számos arab kalifa udvarában zajlottak, ahol többnyire az uralkodó kedvencével kellett megmérkőzniük a jelentkezőknek. Ha nyertek, nem jártak rosszul, mert a kalifa új kedvencei lettek, és megélhetésük biztosítva volt. De hallottunk olyan történetről is, aki „sakkversenyt írt ki leánya kezéért”. A kérőnek a kalifa lányával, magával a hercegnővel kellett játszania. A sokak által ismert mesekönyvből az „Ezeregyéjszaka meséi” –ből megtudhatjuk, hogy a bagdadi kalifa egy bizonyos Harun al-Rasid is jó sakkozó volt, de nővére talán még nála is jobban játszott . Mindenesetre ezek a tények is bizonyítják, hogy a sakkozás nemcsak a férfiak privilégiuma

¹¹ <http://kvizkasztino.hu/rovatok/cikkek/a> (2012.07.25.)

¹² A perzsa uralkodó neve volt a Sah.

¹³ Dr. Gelenczei szerint 638.

¹⁴ <http://www.chess.hu/linkek.php> (2012.06.27.)

volt. Az arabok elsősorban a tanulságos feladványszerű végjátékokat kedvelték, amit gyakran meg is örökítettek.¹⁵

Ebből több gyűjtemény is fenn maradt az utókor számára.

3. 3. A sakk eljut Európába

A sakkjáték útja Európába számos helyről kiindulhatott, legvalószínűbb az, hogy az arab kultúra közvetítésével Kis-Ázsiából a Balkánon és a Bizánci Birodalmon keresztül tört be Közép-Európába. Arab sakkfigurákra bukkantak Közép-Európa számos vidékén már a XI-XII.-sz-ban. Persze ettől még származhattak Dél-Európából is, de lehet, hogy a vikingeknek köszönhetjük, akik keletről hozták magukkal. A legvalószínűbbnek azonban a sakktörténészek számára az tűnik, hogy a sakk a perzsákon és az arabokon keresztül Észak-Afrikán át, talán mór közvetítéssel jutott el Európába az 1200-as években, (vagy jóval korábban), nevezetesen Spanyolországba. Az első nyugat-európai mű, amely a sakkjáték elméletével foglalkozik, szintén Spanyolországban jelent meg. Címe: „Sakk-, kocka- és táblajátékok” volt. („Juegos Axedrez, dados y tablas.”) Ez volt az úgynevezett Alfonz-kódex¹⁶. Ez a mű 98 pergamenlapra írt igen szép kivitelezésű munkát tartalmaz, 150 festmény is található benne. Így indulhatott el a sakkjáték Spanyolországból európai hódító útjára.¹⁷

A 15. század vége felé megtörtént az áttörés a sakkozásban, ugyan is ekkor tértek át a sakkjátékban az úgynevezett „gyorssakkra” E nagyon fontos fejlődést a fers (vezér) és a fil (futó) lépés számainak megnövelése jellemezte. Korábban, csak egy vagy kétmezőnyit léphettek. Ezek után elérkezett az idő a páros mérkőzések és az egyéb sakkversenyek megrendezésére is. Az első közép-európai sakkversenyt 1467-ben rendezték Heidelbergben. A gyors fejlődéshez nagyban hozzájárult az egységes játékszabályok kialakulása és a könyvnyomtatás feltalálása. Az első nyomtatott sakk könyvet Günther Zainer adta ki 1472-ben Augsburgban. Címe: „Az aranyjáték” (Das Guldin Spiel) volt. A 17-századra már gyakorlatilag minden adva volt ahhoz, ami a mai „modern” sakkot jellemzi: hivatásos játékosok, hivatalos nemzetközi versenyek, csapatversenyek, sztárjátékosok, vaksakk, szimultán, sakk-könyvek, játszmagyűjtemények, és érdeklődő publikumban sem volt hiány.¹⁸

¹⁵ <http://www.kvizkaszino-hu/rovatok/cikkek/>(2012.07.25.)

¹⁶ X. „Bölcs Alfonz” Kasztília királya volt (1221-1284-ig élt).

¹⁷ Dr.Gelenczei Emil: A sakk-király magánélete

¹⁸ <http://sakkszalon.hu/index.php?option=com> (2012.07.25.)

3. 4. A sakk kezd profizmussá válni

Kezdetben az európai sakkozás fellegvárai Spanyolország és Olaszország voltak. Általában innen kerültek ki a legnagyobb mesterek, és legtöbbször az ő külön párharcaikból kerültek ki a versenyek győztesei. Ezt a hegemoniájukat a 18. sz.-ig megőrizték. Közben más európai uralkodók és udvarok sem tétlenkedtek. Királyok és más uralkodók, hercegek, valamint nemesek párbaja lett a sakk. A lovagoknak is meg kellett tanulniuk sakkozni (tudjuk a hét lovagi erény egyike a sakk). Többek között I. Károly Orleans hercege, aki maga is remek játékos hírében állt, valamint Merész Károly, Burgundia hercege is kiváló játékosok sokaságát hívta meg udvarába. De nem volt ez másként Olaszországban sem, számos magas rangú főúr pártfogolta a sakkot és a híres sakkjátékosokat. Spanyolországban került sor 1575-ben, az első nemzetközi versenyre, ahol két kiváló olasz sakkozó, Paolo Boi és Leonardo da Cutri legyőzte a spanyolok két legjobb játékosát, Ruy Lopezt és Alfonso Ceront. (Ruy Lopezről még megnyitást is nevezett el az utókor.)¹⁹ Leonardo da Cutri azonban, még halálával is beírta magát a sakktörténelembe: ugyan is a sakkozás „mártírja”-ként halt meg, 1587-ben, egyik riválisa megmérgezte. (Kállai-szabolcsi, 2008) Ezek a játékosok voltak akkoriban korunk Anand-jai. A „királyok játékának” új időszaka a francia Francois André Dancian Philidor (1726-1795) megjelenésével vette kezdetét. Világbajnokság akkoriban még nem volt, de vitathatatlanul korának kiemelkedően legjobb játékosa volt. A róla elnevezett védelem modern változatát néha még ma is játsszák. Nagyon híres volt vakszimultánjairól.²⁰ Karl Ernst Adolf Andersen (1818-1879) matematika tanár, aki a berlini „sakktársaság” támogatásával tudott indulni a londoni nemzetközi versenyen. Andersen szenzációs játékkal nagy arányban győzött, és ezzel a legújabb kori sakktörténelem nem hivatalos világbajnokává válhatott. Ezt a címet 1866-ban azonban elvette tőle a korszak másik kiemelkedő képességű sakkozója Wilhelm Steinitz (1836-1900). Az első hivatalos legújabb kori világbajnok tehát Steinitz lett, aki szintén matematika tanár volt.

Analitikus gondolkodás, kitűnő szellemi és fizikai erőnlét, lélektani alkalmasság, a nehéz helyzetekből való intuitív kitörés, okos, kreatív kombinálás, és elképesztően nagy befogadóképességű memóriára volt már akkor is szükség a siker eléréséhez.²¹

¹⁹ <http://sakkszalon.hu/index.php?option=com> (2012.07.25.)

²⁰ több ellenféllel egyszerre játszik valaki, úgy hogy közben nem látja a táblát

²¹ <http://sakkszalon.hu/index.php?option=com> (2012.07.25.)

3. 5. Magyarország a sakkozás világtérképén

Magyarország nagy sakkhagyományokra tekinthet vissza, mivel a középkorban szoros kapcsolatok fűzték Itáliához és Spanyolországhoz, és emellett a Keletet Nyugattal összekötő útvonal mentén fekszik. Az azonban kissé meglepő, hogy mindenekelőtt a magyar királynékról tudjuk azokból az időkből, hogy sakkoztak. Az első magyar nyelven megjelent sakk-könyv 1758-ból származik: szerzője ismeretlen. Kempelen Farkas (1734-1804) aki pozsonyi születésű magyar báró volt, sok egyéb találmánya mellett nagy feltűnést keltett sakkozó automatájával (1769). A találmány értékét a mai napig vitatják. Kétes értékűnek tartják, hiszen valószínűleg egy kistermetű ember volt a gép belsejében. A sakkozás Magyarországon is egyre népszerűbb lett, így talán nem meglepő, hogy a pesti sakkozók 1845-ben levelezési csapatversenyen 2-0 arányban legyőzték a „Café de la Régence” párizsi nagymestereit. Magyarországon sok kiváló sakkmester született. Szén József (1805-1857) a világ egyik legjobbjai volt akkoriban. De Grimm Vince (1800-1872), Löwenthal János (1810-1872), vagy Gunsberg Isidor (1854-1930) is korának jelentős sakkozóinak voltak. (Sakklexikon, 1994)

Erkel Ferenc (1810-1893) a híres zeneszerző és karmester szintén nagyszerű játékos volt. Kollisch Ignác (1837-1889), aki a „semmiből” vált milliommossá megnyerte az 1867-évi párizsi versenyt. A „nagyszombati remete” Pongrácz Arnold gróf (1810-1890) és Bláthy Ottó Titusz (1860-1939) a soklépéses sakktudományok specialistái, akiket a sakktudomány szerzők között kiemelkedő képviselőként tartanak számon. (Sakklexikon, 1994)

A 19. században a magyar sakkélet elsősorban a Budapesti Sakk Körben koncentrálódott, amely Magyarország ezer éves fennállásának tiszteletére megrendezte addigi leghíresebb versenyt. Ezt Siegbert Tarrasch (1862-1934) és Harry Pillsbury (1872-1906) nyerte, de a díjasok között ott volt Maróczy Géza (1870-1951) is. Maróczy olimpiai bajnok volt és fénykorában a világ egyik legerősebb játékosa volt. Magyar bajnokságot 1906-ban rendeztek először. A korábbi győztesek között pedig ott találjuk a magyar sakkozás elitjeit, akik világversenyeken is jelentős játékerőt képviseltek vagy képviselnek még ma is. Pl., Barcza Gedeon (1911-1986), Portisch Lajos (1937-), Ribli Zoltán (1951-) Adorján András (1950-) Polgár Judit (1976-) Almási Zoltán (1976-), hogy csak néhányukat megemlítsen. Voltak sakkozónk, akik a sakkvilágbajnok jelöltségig is eljutottak. Jelenlegi legjobb játékosunk Lékó Péter (1979-) pedig, világbajnoki döntőt is játszott (Brissago 2004). a legjobban azonban a sakkolimpiákon szerepeltünk.

Magyarország nem csak az első két olimpiát nyerte meg, de 1978-ban is első lett a legendás „szovjeteket” megelőzve. Majd 1980-ban második lett, a Szovjetunióval azonos pontszámmal. (Sakklexikon, 1994)

A magyar női sakkozás szintén jelentős sikereket mondhat magáénak. Válogatott csapatunk többször végzett a sakkolimpiákon a második helyen. Azt azonban tudni kell, hogy a „szovjet” csapattól jelentős volt a lemaradása, mint ahogy a magyar férfiválogatottól is. Ez a helyzet azonban a Polgár lányok megjelenésével megváltozott. Szalonikiben, Mádl Ildikóval (1969-) kiegészülve 1988-ban megnyerték a sakkolimpiát, majd címüket 1990-ben Újvidéken megvédték. Ezek után azonban a Polgár lányok többé nem indultak az olimpiákon és a magyar női sakkozók már nem tudtak beleszólni az olimpia érmek elosztásába. (Sakklexikon, 1994) Érdekes azonban kitérnünk a Polgár nővérekre, hiszen amit édesapjuk segítségével, Polgár Lászlóval (1946-) elértek, egyedül álló a világon. A remény, hogy sikerül megtörni a férfiak egyeduralmát a sakkban és, hogy megszerezhetik valamikor a (férfi) világbajnoki címet is az ő nevükhöz fűződik. A három nővér Zsuzsa (1969-), Zsófia (1974-), és Judit (1976-) világra szóló eredményeket értek el a sakkozás terén. Olimpiai aranyhoz segítették Magyarországot, Zsuzsa női világbajnok lett, Judit, pedig élete csúcán a világranglista első tíz helyezettje között szerepelt. Többször is megkapta a sakk Oscar-díjat. Ez az a díj, amit minden évben egy nemzetközi zsűri odaítél az év legjobb női illetve férfi sakkjátékosának. 1967-ben adták ki először, és az orosz „64” című sakkmagazin szervezi. Judit jelenleg is fölényesen vezeti (már 50-nél is többször) a női világranglistát. Ezért is volt a világ számára meglepő, hogy 1992-ben a család másképpen kezdett gondolkodni a női sakkozásról. Csak férfi versenyeken indultak, de a hön „áhitott” férfi világbajnoki címnek még csak a közelébe sem kerültek. (Sakklexikon, 1994)

3. 6. A Szovjetunió hegemoniája a sakkozásban

A Szovjetunió 1922-1991-ig állt fenn, ez az államalakulat az, amely a sakkozás történetében rendkívül fontos szerepet töltött be. Az eddigi 15 egyéni klasszikus világbajnok közül 7 az említett ország sakkozója közül került ki, azonban a sakkozás 14. világbajnoka Vlagyimir Kramnyik is a Szovjetunióban született. De, miután a történelem időközben elmosta ezt a szövetséges rendszert, és „eltűnt a föderáció”, ő már Oroszország (a szovjetunió utódállama a sakkozásban, a politikában és a gazdaságban is: miután a ’szovjet’ rendszerben ő játszotta a dominanciát) képviselőjében lett világbajnok.

A Szovjetunió a sakkozásban mindig a világ előtt járt legalább „egy lépéssel”. Erre ékes bizonyíték, hogy 1970-ben megrendezték a mára már igen csak elfeledett Szovjetunió-világválogatottmérkőzést, amit a szovjetek nyertek 20, 5-19, 5 arányban. (Sakklexikon, 1994)

A szovjet sakkiskolát az orosz sakkiskola hagyományaira építették, és különös gonddal vigyáztak arra, hogy a volt „kommunista rendszer” idején a sakkozásban is a világ urai legyenek. Ennek megvalósításához természetesen meg voltak a lehetőségek, hiszen a korábbi világklasszisok, és aktuális, vagy éppen az exvilágbajnokok rengetek „sakkiskolát” nyitottak az ország több nagy városában, elsősorban, Moszkvában és Szentpéterváron. Sikerrel teheték mind ezt, mert az ország nagy lélekszámmal rendelkezett (csak Kína és India előzte meg a világon), és ilyen „tanítók” mellett a rengeteg jelentkezőből ki lehetett nevelni az utánpótlást. Bevezették a „a hipermodern sakkiskola”²²-t, és ezekből az iskolákból ontották a szuper kvalitással rendelkező sakkozókat. Az állam is nagy gondot fordított a sakkozók támogatására. Az él játékosok kiemelt állami támogatást kaptak és biztos megélhetésű „munkahelyet”. Legtöbbször a hadsereg bújtatott tisztjei, vagy újságírók lettek. Persze ennek feltétele volt, hogy kiegyeztek a politikai rendszerrel, és elfogadták az SZKP, legfelsőbb irányításának döntéseit. Olykor azonban nagyon nehéz volt ebbe beletörődni extra klasszis játékosoknak, hogy nem lehetnek bajnokok a politikai irányítás miatt, ezért nagyon sokan elhagyták hazájukat, és új nemzetük színeiben indultak világversenyeken, és „törtek borsot” volt szülőhazájuk reprezentársainak az orra alá. Sokkal nehezebb volt akkoriban „szovjet bajnokságot” nyerni, mint olimpiát vagy netán világbajnokságot. Ez azért volt így, mert egy „szovjet bajnokságon” nagyon sok rendkívül erős játékos indult, még egy olimpián, illetve világbajnoki ciklusban csak azok indulhattak közülük, akik a „házi versenyeken” jól szerepeltek. A világ más országaiban azonban nem voltak ekkora „tradíciói a sakkozásnak”, ezért néhány kivételtől eltekintve garantált volt a szovjet siker. (Sakklexikon, 1994)

Ezért is érdemlik meg, a többszörös szovjet sakk bajnokok, hogy legalább a nevüket megemlítsük: Romanovszkij, Boguljubov, Botvinnik, Löwenfish, Keresz, Bronstein, Tal, Petroszjan, Korcsnoj, Szpasszkij, Stein, Polugalevszkij, Geller, Karpov, Beljavszkij, Pszahisz, Kaszparov. (Sakklexikon, 1994)

A női sakkozásnál is hasonló volt a helyzet, mint a férfiaknál, de a politika főleg a férfi sakkozók egyeduralmát tartotta fontosnak a világon.

²² Ezt a fogalmat a németek használták először; Tarrasch: Die moderne Schachpartie (1913) Tartakower: Die hypermoderne, Scachpartie (1924) (Sakklexikon, 1994)

Többszörös női szovjet bajnokok: Rubcova, Szemjonova, Bikova, Zvorikina, Boriszenko, Volpert, Zatulovszkaja, Gaprindasvili, Alexandria, Ranniku, Levityina, Ahsarumova, Joszeliანი, Matvejeva. (Sakklexikon, 1994)

A fentebb említett sakkozók és nem kevésbé híres társaik, részt vettek a sakkolimpiákon és világbajnokságokon, amelyeken kevés kivételtől eltekintve domináltak. A női világbajnokságokon is hatalmas volt a fölényük (főleg a grúzok). 1991 után sokáig megmaradt az orosz fölény, de manapság már a kínai női sakkozók a legjobbak. Az európai csapatversenyeken szintén a szovjet csapatok domináltak (CSZKA Moszkva, Trud Moszkva, Burevesztnyik Moszkva, stb.). Visszatérve a szovjet sakkpolitikára azt is meg kell említenünk, hogy miért ragaszkodtak a szovjet vezetők ahhoz, hogy ők legyenek a világ urai a sakkozásban is? Ebben is természetesen a politika játszotta a főszerepet. (Sakklexikon, 1994)

A szovjet politika még, azt is „kijelölte”, hogy egy adott ciklusban ki legyen a világ legjobbj. Mindez úgy történt, hogy a politikai párt által kiválasztott sakkozót (ez persze valószínűleg a legjobb volt, de ez nem volt törvényszerű) a legteljesebb mértékben támogatták. Minden feltételt biztosítottak kedvencük számára és olykor bizony „nem csak tiszta eszköz”-öket használtak. Előfordult, hogy a hazai „riválisok” ellen politikai üldöztetési alapot „kreáltak”, vagy lélektani hadviselést folytattak ellenük. És mivel elképesztően sok jó sakkozó volt az országban, aki nem tudott érvényesülni, sokan elhagyni kényszerültek hazájukat, és külföldön próbáltak szerencsét, ahol sok esetben sztárjátékosokká váltak (pl. Viktor Korcsnoj /Svájc/, Gata Kamsky /USA/, Pszahisz /Izrael/, Shirov /Spanyolország/. Beljavszkij /Szlovénia/. (Sakklexikon, 1994)

Portisch Lajos (aki többszörös világbajnok jelölt volt) például azt is elmondta, hogy akkoriban nagyon nehéz volt világversenyen jól szerepelni, hiszen rengeteg szovjet sakkozó indult el ezeken a viadalokon és azt előre lehetett tudni, hogy egymás közt már szinte le voltak „játszva” a partik. Ez azt jelentette pl., hogy egy 30- nál is több versenyzőből álló zónaközi versenyen (a világbajnoki döntő előszobája) több mint a fele a játékosoknak a Szovjetunióból érkezett, és ők egymás közt nagyon sok „szalon remít” (békés döntetlent játszottak). Még más sakkozókkal teljes erőbedobással küzdöttek. A többi sakkozónak viszont mindenkivel hatalmas küzdelmet kellett folytatnia a sikerért. De az sem volt szokatlan tőlük, hogy egy jó sakkozó 'váratlan' vereséget szenvedett, és egy honfitársát juttatta a végső győzelemhez. Másik versenyen lehet, hogy „véletlenül” neki kedveztek a „körbeverések” alakulásai. A szovjet politika tehát gondosan ügyelt arra, hogy

ne csak katonai erőfölényben maradjon, hanem a „szellemi” hatalomban is világelső legyen. (Sakklexikon, 1994)

Döbbenetes volt azonban számukra, amikor megjelent egy amerikai sakkozó Robert James „Bobby” Fischer és 1972-ben elhódította a világbajnoki címet!

Fischer a sakkozás legvitatottabb alakja, hiszen zseniként tartják a mai napig számon, ugyanakkor a személyisége egy betegesen labilis ember elméjére emlékeztet, aki idős korára üldözési mániában szenvedett, és soha nem ismert el mást világbajnoknak, csak saját magát! A világbajnoki címét azonban soha nem védte meg, és így megfosztották tőle, mert nem állt ki kihívója, Anatolij Karpov ellen 1975-ben. Olyan irreális követelésekkel állt elő, amit nem lehetett teljesíteni.²³ Ő ezt szándékosan tette. Azt mondják a jelenlegi saktörténészek, hogy nem lett volna esélye Karpov ellen, mert Anatolij játékát nem tudta kiismerni és ezt pontosan tudta, ezért nem merte vállalni a játékot.

„Bobby Fischer” így a közvélemény szemében többnyire pozitívan jelenik meg, hiszen Ő a csúcson hagyta abba. Tipikus példája azonban annak a „bizonyított” közhelynek, hogy a zsenit és az örültet csak egy hajszál választja el!

Ez után a három éves időszak után azonban újra a Szovjetunió időszaka következett.

A Szovjetunió jogutódja a Nemzetközi Sakkszövetségnél (FIDE) Oroszország lett.

3. 7. Garry Kimovics Kaszparov szerepe

Garry Kimovics Kaszparov (1963. 04. 13.) a sakkozás 13. sakkvilágbajnoka /1985-2000-ig/ az azerbajdzsáni Bakuban született. Eddigi rövid élete, ami rendkívül zaklatott és kavargó, valamint ellentmondásos személyisége korunk számos problémáját visszatükrözi. Édesapja egy német származású zsidó (Weinstein) édesanyja, pedig a Hegyvidéki Karabahból származó örmény anya. Édesanyja, férje halála után adta neki (edzőjének tanácsára: Vlagyimir Makogonov) az oroszosított Kaszparov nevet, tekintettel a szovjet sportszövetség antiszemita beállítottságára. Az azerbajdzsániak és az örmények azonban gyűlöltek egymással ezért kénytelen volt anya és fia menekülésszerűen elhagyni Bakut, és 1990-ben áttelepültek Moszkvába. Elsősorban származása miatt szinte mindig konfliktusban állt Karpovval, de sakkozó szempontból ugyan azt az utat járta be. A fiatal Weinstein rendkívül jó képzést kapott a bakui úttörő házban, és Alexander Nyikityin személyében rendkívül jó edzője is volt. Innen vezetett az útja a Mihail Botvinnik irányította sakkiskolába. Az exvilágbajnok rendkívül célirányosan és magas szinten irányította tanítványait. Így történhetett, hogy 1977-ben már az új nevét viselő Kaszparov

²³ <http://hu.wikipedia.org/wiki/> (2012.07.25.)

(különleges szimultán mérkőzésen) összemérhette erejét az időközben világbajnokká „avanzsálódott” Anatolij Karpovval szemben. Meglepetésre Karpov csak nagy küzdelemben nyert, de ugyan ezen a rendezvényen Viktor Korcsnoj csak döntetlent játszott Kaszparovval szemben. Edzője azonban konfliktusba került a szovjet sakkszövetséggel, amely a világbajnoki címet biztos kezekben akarta tartani, és a korábban már jól bevált üldözési hadjáratot alkalmazta Kaszparov ellen is, amit Viktor Korcsnoj ellen sikerrel alkalmazott (Korcsnoj az országot is elhagyta). Vagyis a szovjet sakkszövetség, mint újabb nem kívánatos riválist látott benne. Így Kaszparov és a sakkszövetség kapcsolatai korán megmérgeződtek. A korábbi világbajnok Botvinnik közbenjárására azonban sikerült elérni, hogy Garry részt vehessen a következő nemzetközi versenyeken. Minthogy pedig sikereket ért, 1980-ban Dortmundban ifjúsági világbajnok lett, Bakuban „gyanús” származása ellenére is támogatták. Innen is azonban hamar továbblépett. Folyamatosan nyerte a nemzetközi versenyeket, és 1985-ben elhódította a világbajnoki címet. Amit gigászi csatában nyert meg a „tisztá orosz” származású és a szovjet sakk szövetség kedvencének számító Anatolij Karpovval szemben. Az Szovjet Sakk Szövetség pedig mindent megtett azért, hogy Karpov maradjon a világbajnok (még az 1984/85-ös világbajnoki döntőt is félbeszakította, pedig már Kaszparov volt lélektani előnyben. (Sakklexikon, 1994)

A mai napig Ő a sakktörténelem legfiatalabb világbajnoka, de talán egyéniségéből is adódik, hogy 1993-ban vitába keveredett a FIDE-vel és önálló Professzionális Sakk Szövetséget hozott létre (PCA). E szervezet világbajnoka a „klasszikus sakkvilágbajnok” volt 2000-ig, amikor Vlagyimir Kramnyik legyőzte.²⁴

Azt azonban kevesen tudják, hogy amikor Kramnyiktól kikapott magánéleti problémái is voltak. Feleségétől akkor vált el, és mentálisan teljesen padlón volt, amit az sem segített elő, hogy fizikálisan sem volt teljesen rendben. Korábban azt nyilatkozta, hogy a sakkversenyekre úgy készül, hogy előtte „háromszor körbe futja a Fekete- Tengert”. Ami szintén nem lebecsülendő szempont, hogy Kramnyik, Kaszparov tanítványa volt, vagyis igazából nem egy olyan riválistól kapott ki, ami nagyon fájó lenne.

Amikor rendeződött Kaszparov magánélete játékeréje újra a „rég volt” és nem csak Kramnyikot győzte le, hanem számos versenyen bizonyította, hogy újra Ő a legjobb a világon. Valószínűleg Ő volt minden idők legerősebb sakkjátékosa!

²⁴ <http://hu.wikipedia.org/wiki/> (2012.08.12.)

Persze minden ilyen kijelentés kissé problematikus, de azt azonban nagyjából kijelenthetjük, hogy a regnáló világbajnok alighanem túlszárnyalja elődeinek teljesítményét, hiszen az általános sportszínvonal, a felkészülés technikai és fizikai lehetőségei, valamint napjaink legfontosabb felkészülési forrása a rendelkezésre álló adatbázis elérésének lehetőségei állandóan javulnak.(Sakklexikon,1994) Kaszparov azonban egyéb rekordokat is felállított. 1976-ban elindult a rendkívül erős szovjet ifjúsági bajnokságban és 13 évesen lett szovjet ifjúsági bajnok (Fischer amerikai rekordját adta át a múltnak). Képes volt arra a mutatóra 1992-ben, hogy a négy nemzetközi nagymesterből álló német válogatottat szimultánban megverje! (Sakklexikon, 1994)

Soha senki, sem, előtte sem utána ezt még csak „megkísérelni sem merte”!

Kivételes játékerőt képviselt, és nem véletlen, hogy 1986-2005-ben történő visszavonulásáig folyamatosan vezette a FIDE világranglistát. Övé a sakktörténelem legmagasabb élő pontszáma 2851. Bár az 1993. márciusában megjelent chessmetrics.com honlap szerint 2886-pontos teljesítménye volt. Sikereinek egyik kulcsa, hogy totális sakkot játszott, szinte lehetetlen volt felkészülni ellene. Briliáns és lenyűgöző kombinatív stílusa, kifinomult pozíció érzéke, lenyűgöző stratégiai játszmái, számtalan újítása mellett, a pszichológiai hadviseléshez is rendkívül értett.²⁵ A szicíliai védelem több mint ötszáz változatát játszotta. Mivel pályafutása csúcán volt, nagyon meglepte a világot egy rendkívül rangos sakkturnán /Linares 2005/ szerzett győzelme után, a sajtótájékoztatón tett bejelentésével, hogy felhagy a sakkozással, és politikai pályára kíván lépni.

Amennyire vitathatatlan Garry Kaszparov kiemelkedő szerepe a sakkozás történetében, olyannyira vitatható volt és a mai napig maradt, Kaszparov az „ember”.

Edzőinek, kollégáinak, barátainak, mindig volt okuk a panaszra, ugyanis a világbajnokot szűkebb környezete mindig erőteljesen befolyásolta. Nagy nehézséget okozott számára, hogy a 64 mezőre korlátozott sakkon túlmutatva, zsenialitásának és sikerének terhet elviselje, az időnkénti kudarcokon túllépjen, és támadásait azok ellen irányítsa, akik erre rászolgáltak. (Korábbi világbajnokoknál is előfordult hasonló probléma: pl. Aljechin, Fischer.) Így például, amikor 1986-ban három játszmát is veszített egymás után Karpov ellen, korábbi edzőjét Nyikityint is félreállította, azzal a váddal, hogy elárulta megnyitásméletének titkát. (Sakklexikon1994) Nyikityin több könyvében is leírja, hogy Kaszparovnak hányattatott sors jutott a Szovjetunióban. Azonban az egyik legjelentősebb könyv Kaszparov személyiségéről Adorján András tollából jelent meg:/

²⁵ <http://hu.wikipedia.org/wiki/> (2012.08.12.)

„Quo vadis, Garry? 1990./ (Hová tartasz Garry?). Adorján, Kaszparov szekundánsa volt ezekben az időkben, és mivel jól ismerte Garry-t, könyve tele van aggódásokkal Kaszparov jövőjét illetően. (Sakklexikon1994)

Kaszparov 2005. március 10-én bejelentette, hogy felhagy a sakkozással, és politikával illetve Írással fog foglalkozni. Létrehozta az Egyesült Civil Front mozgalmat és csatlakozott a Vlagyimir Putyin elnök politikáját ellenző „a Másik Oroszország” koalícióhoz. Politikai támogatottsága azonban Putyinéhoz mérve rendkívül alacsony volt. És politikai pályája sem zökkenő mentes (már börtönben is volt).²⁶ Életművéhez azonban feltétlenül hozzá tartozik, hogy megemlítsük néhány jelentősebb művét, hiszen ezek egytől egyik remekművek és nem csak a sakkozók profitálhatnak elolvasásaikból, hanem a hétköznapi emberek is!

Sakk-matt első sakk könyvem!

Alexandria Kiadó (2006)

Nagy elődeim sorozat 1-4.

Chess-Press BT (2006-2007)

Hogyan utánozza az élet a sakkot?

Európa Könyvkiadó (2008)

3. 8. Napjaink világklasszisai

Manapság elég a világranglistára tekintenünk és máris tisztában lehetünk azzal, hogy napjainkban, melyek azok a sakkozók, akiket méltán nevezhetünk ’világklasszisnak’.

Magnus Carlsen: norvég nemzetiségű és 1990-ben született Oslóban. Főlényesen vezeti a FIDE ranglistáját (FIDE ÉLŐ 2837 pont, 2012. augusztus. 01.) Mégis, valamilyen oknál (vagy okoknál) fogva azonban csak egyéni versenyeken indul. Nem vállalja a világbajnoki címért való küzdelmek viszontagságait. Kaszparov szerint, pedig Ő az egyetlen a jelenkor nagyságai közül, aki nyomdokaiba léphet. Garry Kaszparov sokat segített Magnuss-nak a versenyekre való felkészítésében. Többek között rendelkezésére bocsátott egy 10000-nél is nagyobb játszmából álló adatbázist. Soha senki nem kapott ekkora segítséget sakkozói pályafutása során!²⁷

Levon Aronjan: Az örményországi Jerevánban született 1982-ben (FIDE ÉLŐ, 2816 pont, 2012. augusztus. 01.) Örményország első számú sakkozója és háromszoros olimpiai bajnoka. Világbajnok jelölt , és Ő rendelkezett a világon valaha elért 3. legmagasabb élő pontszámmal 2825. (2012. május. 01).²⁸ Rendkívüli adottságokkal bíró sakkjátékos, igazi

²⁶ [http://hu.wikipedia.org/wiki/\(2012.08.12.\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/(2012.08.12.))

²⁷ [http://hu.wikipedia.org/wiki/\(2012.07.22.\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/(2012.07.22.))

²⁸ [http://hu.wikipedia.org/wiki/\(2012.08.13.\)](http://hu.wikipedia.org/wiki/(2012.08.13.))

„hazafi és csapatjátékos”, mert nem lehet vitás az, hogy Örményországban mit jelent, ha valaki ilyen adottságokkal rendelkezik.

Vlagyimir Boriszovics Kramnyik: az oroszországi Taupsze városában született 1975-ben. (FIDE ÉLŐ, 2797, 2012. augusztus. 01.) a sakkozás 14. világbajnoka, többszörös győztes az orosz bajnokságon, és olimpiai bajnok. Kaszparov tanítványa, játékában alig lehet gyengeségeket felfedezni. Ő is egyike azoknak, akik karrierjük során átlépték a bűvös lélektaninak számító 2800-as élő pont határt. Pályafutásában akkor voltak kisebb hullámvölgyek, amikor egészségügyi problémákkal küszködött. Súlyos gerinc problémái voltak, felmerült, hogy emiatt, abba kell hagynia a sakkozást. Kivételes küzdeni tudására jellemző, hogy a Lékó Péter elleni világbajnoki döntő utolsó játszmájában (Brissago 2004) győzni tudott: így a párosmérkőzést „döntetlenre mentette” (7-7) és az akkori szabályok értelmében Ő maradhatott a világbajnok. Ma már ezt a szabályt megváltoztatták, mert nem találták „korrekt”-nek.²⁹

Viswanathan Anand: Indiában Csennaj városában született 1969-ben (FIDE ÉLŐ, 2780, 2012. augusztus 01.) a sakkozás 15. világbajnoka és az egyik legszerényebb valamint legszinpatikusabb a világbajnokok közül. Az egyike annak az öt játékosnak, akik átlépték a 2800-as bűvös ponthatárt. 2007-ben, amikor megszerezte világbajnoki címét, vezette a FIDE ranglistáját. Hazájában világbajnoki címének megszerzése után megkapta a legnagyobb polgári kitüntetést a „Padma Vibhusan” díjat. De ő kapta meg Indiában elsőként az ország legmagasabb sportolói elismerését is (Radzsiv Gandhi kel Ratna, 1992). Játékára jellemző, hogy a briliáns kombinatorika rendkívüli gyorsasággal párosul. A rapid versenyek királyaként tartják számon, barátai „Villámkezű Visi”-nek becézik. A Time Magazine egy 2008-ban megjelent cikkében (The India Defense) Anand örömét fejezi ki, hogy a világbajnoki cím visszatért a sakk szülőföldjére, Indiába, abba az országba, ahonnan ered. A regnáló világbajnok humaritáriánus munkája is rendkívül jelentős. A Vidjaszagar nevű civilszervezet szóvivője, amely az agybénulással küzdő gyermekek sorsát igyekszik jobbra fordítani. Segítséget nyújt a Bill és Melinda Gates Alapítványnak is az AIDS elleni harcban.³⁰

²⁹ <http://hu.wikipedia.org/wiki/>(2012.07.22.)

³⁰ <http://hu.wikipedia.org/wiki/>(2012.07.22.)

Két fiatal sakkozót is meg kell azonban említenünk!

Fabiano Caruana: olasz nemzetiségű és 1992-ben született, jelenleg 8. a világranglistán (vezeti a 20-éven aluliak ranglistáját, 2012. 09. 01.), de a szakemberek fényes jövőt jósolnak neki.³¹

Rapport Richárd: magyar és 1996-ban született, vezeti a 16-éven aluliak ranglistáját, és már átlépte a GM /Nemzetközi Nagymester/ -ek által lélektaninak nevezett 2600 –as élő ponthatárt.³² (2012. 09. 01.)

³¹ <http://chess.hu> (2012.09.02.)

³² <http://chess.hu> (2012.09.02.)

4. Mi a sakkjáték?

Megválaszolása igen nehéz, és nem véletlen, hogy ez a téma már közel két évezrede foglalkoztatja az emberiséget. Legendák, mondák, anekdoták, és különböző történetek születtek ezzel kapcsolatban. Tudósok, bölcsek, művészek, és történészek foglalkoztak ezzel a rejtéllyel. Mindenki tisztában van vele, hogy több mint, egyszerű játék vagy csak szórakozás. Ha ilyen könnyedén elintézhethetnénk a választ, akkor valószínűleg nem volnának milliónyi követői világ szerte.(Dr. Gelenczei, 1964)

Méltán mondja egy ó-indiai közmondás: „a sakk az a tenger, amelyből ihat a szúnyog, de az elefánt is megfürödhet benne!” (Dr. Gelenczei, 1964)

Persze voltak, akik ellenezték, hiszen minden mozgalomnak, ami népszerű a világon vannak hátráltatói. A középkorban például az egyház sem nézte jó szemmel. Nem üldözte ugyan, de megtiltotta püspökeinek, hogy sakkozzanak. Az arab világban terjedését annak köszönhette, hogy a vallásalapító Mohamed (570-632) minden játék ellenzője, még a perzsák meghódítása előtt meghalt. (Dr. Gelenczei, 1964)

Ezekből az időkből való a következő történet, amely szintén a sakk elterjedését segítette elő. Omár volt a perzsákat elsöprő arabok (638) kalifáinak egyike és Mohamed apósa is. A sakk így az Ő életében is új dolognak számított. Megkérdezték tőle, hogy törvénybe ütközik-e a sakk? Hiszen a vallásalapító próféta minden játékot megtiltott, kivéve három szórakozást, a lovat, az íjat, és az asszonyt. Omár bölcsen válaszolt: „Nincs benne semmi kivetni való, mert a háborúval foglalkozik.”(Gelenczei, 1964: 9 old.)

Az írók és művészek többsége a sakkozás híve volt, kevés volt köztük, aki elmarasztalóan beszélt a sakkról.

Gustavus Selenus (Ágost braunschweigi herceg álneve) szerint 1616-ban „a sakk az értelem művészete”. Goethe a német és a világirodalom egyik legnagyobb alakja szerint a sakkjáték a szellem mérföldköve. A sakkozók örömmel fogadják ezeket a megállapításokat, mint ahogy Mortimer Collins angol író kijelentése ellen sem tiltakoznak. „Kétféle ember van; az egyik megalkuszik a körülményekkel és kártyázik, a másik kormányozni akarja a körülményeket és sakkozik.”(Gelenczei, 1964: 8 old.)

Mi tehát a szenvedélyesen szeretett, évezredek átölelő sakk?

Játék, hobbi, szórakozás, tudomány, művészet, háború vagy valami más? Nem lehet csupán „csak” játék, hiszen tudományos alapja van, azonban mégis szórakoztat. Nem lehet tudomány sem, de elméleti felkészülésünk tanulmányozására igen komoly kutatómunkára

van szükség. (Könyvtárak és a világ legrégebbi digitális tudásbázisa a sakk, áll rendelkezésünkre hozzáférhető adatokkal.) Nem pusztán művészet, de keressük és jutalmazzuk benne a szépet. A világ leghíresebb sakk folyóirata a „Chess Informator” negyedévenként teszi közzé és jutalmazza a nemzetközi zsűri által „legművészb”-nek tartott játszmát. Nem sport, de általában jobbik győz. Nem háború, de mégis két sereg áll egymással szemben, harcra készen. (Dr. Gelenczei, 1964)

A legjobb játékosokat, pedig minden évben a sakkozói „OSCAR”-díjjal jutalmazzák. A legtöbbször (11)³³ Garry Kaszparov nyerte el. A nőknél Polgár Judit (7) a listavezető. Juditot választotta egy nemzetközi zsűri az „évszázad női sakkozója „-nak is.”³⁴ Hétköznapi nyelvre fordítva a sakk maga az élet, a sakktábla 64 mezejére redukálva. Minden sakkjátékos a maga egyéniségét vetíti a táblára. A játszma alakulásából megláthatjuk, ki a bátor, az óvatos, a meggondolatlan, a vakmerő, a ravasz számító és a zseniálisan látó. Nincs az a grafológiai elemzés, ami hatékonyabban mutatná ki az egyéni tulajdonságokat, mint egy sakk játszma.(Dr. Gelenczei, 1964) Megfordíthatjuk azonban az előző érveléseinket is! Miért ne lehetne éppen „csak” játék vagy szórakozás? Ugyan is nem csak versenysakkozók vannak, hanem olyan műkedvelők is, akik pusztán szórakozásból tologatják a bábokat

Érdeemes azonban egy kicsit mélyrehatóbban megvizsgálni a kérdést! Hogyan válik a sakkművészet tudománnyá?

Szerencsére –a sakkozók és a kutatók szerencséjére- azonban a sakkjátszma nem végtelen. ³⁵Van néhány szabály, ami kiküszöböli az értelmetlen „helyben topogó” lépéseket. Ezeknek az előírásoknak köszönhetjük a sakkjátszma előrehaladását, a játék mozgásfolyamatának progresszív irányítottságát az első lépéstől a végjátszmáig. Ugyan is ezeknek a szabályoknak az a sajátosságuk, hogy irreverzibilissé (vissza nem fordítható) teszik a játszma addigi folyamatát. Olyan új helyzetet teremtenek elő, amelyből az előző helyzetek egyike sem hozható ismételten létre. Ezért aztán, mivel a gyaloglépések és ütések számának lehetősége a sakktáblán véges, törvényszerűen előbb-utóbb, játékosok akaratától függetlenül, elérkezünk a játék „abszolút” végkifejletéhez. ³⁶ (Bán, 1965)

³³ <http://hu.wikipedia.org/>(2012.08.12.)

³⁴ <http://www.polgarjudit.com/hu/>(2012.11.06.)

³⁵ „Az elméletileg elképzelhető leghosszabb sakkjátszma 5898 lépéspárból áll. Az utolsót megelőző 49 lépés alatt már legfeljebb egy tiszt lehet csak a táblán, a két királyon kívül. A legutolsó lépésben a) ez a báb mattot adhat, b) megtörténhet az utolsó lehetséges ütés, c) előbbieik híján megtörténik az 50. lépés „szerkezeti” változás, azaz ütés vagy gyaloglépés nélkül.”(Bán, 1965:5.old.)

³⁶ „a sakktáblán létrejövő hadállások száma - ha a matematikailag lehetséges variációkból becslésszerűen leszámítjuk a „szabálytalan” állásokat – mintegy 40-45 quintillióra tehető. Ha ezt a csillagászati számot leírjuk, az első két számjegy után harminc darab nulla sorakozik.”(Bán, 1965:4. old.)

A játszmának ez a folyamata, a kombinációs változatok rengetegéből szükségszerűen megmaradó, véges számú, viszonylag könnyen átlátható hadállás teszi lehetővé, hogy a játszma elején lévő, kezdeti homályban tapogatózó, bizonytalan próbálkozások helyett, egy bizonyos határon túl a hozzáértés teljes biztonságával irányítsuk a szinte automatikus befejezést. (Bán, 1965)

„És ezen a ponton válik a sakkművészet sakktudománnyá!”(Bán, 1965: 5old.)

Innentől kezdve megszűnik a minőségi fokozatok teljes érték skálája. Teljesen érdektelen, hogy a játszmát világbajnok, nagymester, mester, első vagy negyedosztályú versenyző vezeti, mert már nem az ellenfél legyőzéséről vagy a vele szembeni helytállásról van szó, hanem egy konkrét probléma megoldásáról. A feladatot pedig, objektív megvilágításban nézve, csak kétféleképpen lehet megoldani, jól vagy rosszul. (Bán, 1965) Ha azonban az emberi gondolkodás, művészi alkotókészségének végtelen forrásából merítünk: a kombinációs árnyalatokkal létrehozott sakkjátszmában is felfedezhetjük a művészi remekműveket. (Bán, 1965) Néhány hang összeillesztésével meg lehet alkotni a legremekebb zeneműveket, néhány színnel megalkotható a legnagyobb szerűbb festmény. A világirodalom remekműveit is, csak azokból az írásjelekből vetették papírra, amit kisiskolás korunkban valamennyien elsajátítottunk. És a „legnagyobb szerűbb” sakkjátszmák is a bárki által könnyen elsajátítható alaplépésekből állnak. Valamennyi művészi alkotáshoz a gondolatok és érzelmek legjobb kifejezőmódját keresi az alkotó a változatok harmóniájában. Még a legjobbat és legszebbet is meghatározhatjuk ismereteinkkel, azt azonban soha sem tudhatjuk, mikor és mennyivel szárnyalja túl ezt is egy ma még ismeretlen alkotás.(Bán, 1965)

Az emberi gondolkodásnál azonban más a helyzet. Ugyan is egyik tudományos felfedezés vagy következtetés sem lehet helyesebb, mint a másik, csak helyes és helytelen lehetséges.(Bán, 1965) „Értetni valamihez: lehet jól és jobban — tudni: csak egyféleképpen lehet; de lehet keveset, sokat és még többet tudni. A hozzáértés fokát az élet minden területén az egyéni készségek és képességek helyes irányú fejlesztése, valamint a megfigyelés és gyakorlás útján szerzett tapasztalat határozza meg. A tudás mértékét újabb és újabb ismeretek szerzése gyarapítja. Mindez vonatkozik a sakkjátékra is.”(Bán, 1965: 6.old.)

5. Mi kell ahhoz, hogy jó sakkozóná váljunk?

5. 1. *Sakkozói kompetenciák*

A kompetencia latin eredetű szó, alkalmasságot jelent valamire. A fogalom mindent magába foglal, ami az illető tudásával, tapasztalataival és személyes adottságaival össze függésbe hozható. Van általános, hétköznapi és tudományos kutatásokra épülő magyarázata is. A mai napig azonban nem alakult ki, egyértelmű értelmezése.

Garry Kimovics Kaszparov „Child Of Change” (1987) című könyvében leírja, hogy az 1920-as években, a Szovjetunióban végzett kutatásai szerint a sakkmasternek milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie:

1. Kiváló fizikai erőnlét és egészség.
2. Erős idegrendszer.
3. Önuralom.
4. Sokirányú figyelem-megosztási képesség.
5. a dinamikus összefüggések felismerésének képessége.
6. Elmélkedő észjárás.
7. Magas szintű intellektuális fejlettség.
8. Objektív gondolkodói képesség
9. Konkrét gondolkodói képesség
10. Erős sakk-memória.
11. Erős szintetikus és képi gondolkozás.
12. Jó kombinációs készség.
13. Fegyelmezett akaratérő.
14. Magas aktivitású intellektus.
15. Fegyelmezett érzelmek.
16. Önbizalom.

Manapság azonban nem elég, „csupán” ezeknek a létfontosságú képességeknek a birtokában lenni. Kutatók tízezrei tanulmányozták és bizonyították, hogy az alábbi képességekkel is rendelkeznie kell egy mai „minőségi sakkozó”-nak:

- jól kell döntenie a játszma kritikus szakaszában /pl. időzavar/³⁷;
- küzdenie kell, amíg csak lehetséges;

³⁷ Minden játékosnak korlátozott gondolkodási idő áll rendelkezésére a játszma során.

- a versenyre abszolút mértékben „rá” kell készülnie /megfelelő forma időzítés/;
- rendkívüli módon kell értenie a lélektani hadviseléshez ;
- el kell viselnie az esélyesség terhét /ha győzelemre áll a játszma során, akkor azt abszolválni kell/.

Mindezeket a következtetéseket, néhány saját empirikus példával szeretném megerősíteni.

Van egy kerekes székes sakkozó barátom, aki a játszma kezdeti szakaszán és a középjátékban elég „jól szokott állni”, tehát a sakkozó felkészültségével nincs baj. Ám azonban ha hosszúra nyúlik egy sakk játszma (úgy 5-6 óra) akkor szinte mindig vereséget szenved. Annyira elfárad, saját bevallása szerint is, (mert nincs fizikális állóképessége) , hogy mindig elveszíti a partit. Ugyan ez mondható el idősebb sakkozó barátaimról is, hogy a játszma végére elfáradnak és elbukják a játszmát.

Saját tapasztalatból is azt kell mondanom, hogy az esélyesség terhét rendkívül nehéz elviselni: veszítettem el úgy versenyt, hogy esélyes voltam, de „fejben” nem tudtam ezt helyre tenni. Ugyan akkor nyertem olyan nemzetközi versenyt, ahol nem én voltam az esélyes. Bátran játszottam, mert nem volt veszíteni valóm!

5. 2. Sakkedzői kompetenciák

A sakkedzőnek „különleges képességek”-kel kell rendelkeznie! Természetesen jól kell tudnia sakkozni, de nem ez a döntő. Sokszor előfordult már, hogy a tanítvány túlszárnyalta tanára sikereit. Valójában a cél az, hogy a tanuló a lehető legjobbat hozza ki magából az edzője segítségével. Azért nem annyira sorsdöntő, hogy az edző „nagyon jó” játékos legyen, mert egy bizonyos szinten túl már úgy is csak a különböző sakkelemző programok, és a rendelkezésre álló sakkadatbázisok feldolgozásának segítségével lehet előrébb jutni. Az edzőnek az a „feladata”, hogy megtanítsa a sakkozó kompetenciák minél magasabb szintű elsajátítására és alkalmazására a tanítványát!

Sakkedzői kompetenciák:

- az edzőnek jó pedagógiai képességekkel rendelkeznie;
- olyan adottságokkal (kisugárzás) kell rendelkeznie, hogy tanítványai megbízzanak, higgyenek benne, és feltétel nélkül kövessék utasításait /optimális, ha példaképnek tekintik tanítványai /;
- neki is meg kell bízni tanítványaiban, és bízni kell pártfogoltjai egyéni képességeikben is;

- jó pszichológusnak kell lennie /empatikus képességek, a kudarc és a siker megfelelő feldolgozása; a sikert sokszor nehezebb megélni, mert könnyen a sakkozó fejébe szállhat a dicsőség, stb. /;
- tanítványai mentális felkészítése / pl. a motiváció ébren tartása/;
- következetesnek kell lennie, tudnia kell, hogy mit miért alkalmaz nebulóinál;
- tudnia kell mennyire terhelhetők a növendékei;
- tudni kell azt, hogy a hiányosságokat csökkentse, vagy a meglévő erősségeket még jobban fejlessze;
- „speciálisan” kell minden versenyre felkészítenie játékosait / szinte minden verseny más /;
- és a legfontosabb dologra, ami a sakkozás alapja; a „tér –idő-anyag”³⁸ optimális kezelésének elsajátítására kell megtanítani védenceit;
- biztatnia kell pártfogoltjait, jutalmazni, elismerni az elért eredményeit;

Az edzőnek azonban néha nagyon hálátlan feladatot is el kell látnia. Ha úgy látja nincs értelme a versenysakkozást tanítványának erőltetnie azt mindenképp közölnie, kell az érintettekkel. Nagyon nehéz egy gyereknek (főleg a szülőnek) tudomására hozni, hogy nincs értelme a versenysakkot erőltetnie, mert nagyon sokat árthatunk vele. A szülők ezt sokszor nagyon nehezen látják be. Persze ha csak csupán a sakkozás és egyéb vele járó pozitív tulajdonság elsajátítása a cél, akkor minden rendben van!

³⁸ A „tér-idő-anyag” fogalma — ha pl. a sakktábla egyik sarkában van a futónk, máris kevesebb mezőt „ellenőriz”, mintha a tábla közepén lenne, de ugyan úgy nincs terünk, ha pl. saját bábunk akadályozza futónk szabad mozgását. Az időnél nagyon fontos, hogy hiába állunk jobban a játszmában, ha elfogy a játékra meghatározott gondolkodási idő. Az anyagon pedig azt értjük, hogy indokolatlanul nem adhatunk oda pl. egy bástyát egy gyalogért, mert akkor valószínűleg hamar kikapunk.

6. Az empirikus kutatás bemutatása

6. 1. Kutatási előzmények

A sakkozás képesség fejlesztőhatását már nagyon sok kutató vizsgálta világ szerte, de összehasonlító komplex vizsgálatáról kevés információnk van. Néhány kutatást azonban, a teljesség igénye nélkül, feltétlenül ismertetnünk kell!

Az 1970-es években például azt bizonyították be Afrika belsejében Zaire-ban, hogy a sakkozás a matematikai és verbális képességekre is kedvezően hat. (Duró, 2009).

2004-ben, pedig svéd és ausztrál kutatók még a sakkozás és háború összehasonlító elemzését is elvégezték matematikai módszerekkel.³⁹

Hazánkban, pedig a sakkozás képességnövelő valamint személyiség fejlesztő hatását óvodás illetve kisiskolás korban kutatásokkal igazolták (Duró, 2009).

Hardicsay Péter „Miért gondolkodik másképpen a sakkozó?” (2005) című könyvében számol be a sakkozók speciális személyiség tulajdonságairól és ezek hatásairól a teljesítményre.

1. „Mit fejleszt a sakk fiataalkorban?
2. -Akaraterőt.
3. -Koncentrációt.
4. -Növeli az önbizalmat, ezáltal kooperációra késztet.
5. -A figyelmet.
6. -A rövid és hosszú távú memóriát (RTM és HTM).
7. -A kompetenciát: ami pszichológiailag meghatározott rendszer, amikor a tanulás módjai, a fejlődés és a fejlesztés lehetőségei öröklött sémákon alapulnak.
8. -A kompetencia fejlődése nagyrészt életkorhoz kötött, ebben a fiataalkor a kitüntetett élet szakasz. (Csapó Benő, 2004)
9. -Alacsony szorongás szintet eredményez.
10. -A transzfer képességet. Az új helyzetekhez való alkalmazkodás elsősorban a transzfer jelenségen.
11. -A esztétikájának megismerése, elsajátítása a művészi képességeket és az elvont gondolkodást erősíti. Ide tartozik a többszörös áramlatélmény (flow).⁴⁰
12. -A tervezést, célirányos gondolkozást.

³⁹ <http://zmne.hu> (2012.11.07.)

⁴⁰ <http://hu.wikipedia.org> (2012.08.11.) Csikszentmihályi Mihály magyar pszichológus gondolata; (flow) a tökéletes élmény; kreativitás, felfedezés, avagy a találékonyság pszichológiája.

13. -A fiatal rendszerszemléletet tanul és alkalmaz következetesen.
14. -Az intuitív részképességeket kismértékben fejleszti. Az intuíció magas szintje lehetővé teszi a gondolati előrelátást, előretervezést könnyen át nem tekinthető helyzetekben. A sakknagymesterek számára a több tízezer gondolkodási tömb biztos birtoklása mellett az intuíció biztosítja azt a többletet, amit a számítógép sohasem érhet el.
15. -A szabályok és az etika ismeretét (gyors játékban is meg kell őrizni higgadságunkat).
16. -Az agresszió szabályozottan épül le (nevelési előny, nézzük meg például a játszó fiatalokat). „ (Hardicsay, 2005)

Hardicsay elsősorban a sakkjátékra vonatkozóan definiálja a képességeket.

Csapó Benő összehasonlító elemzéseket végzett, melynek a lényege az, hogy Magyarországon nagyok az iskolák közötti különbségek. Valamint az is baj, hogy a tanulók nem képesek a tudásukat életszerűen használni, de ő a problémák bemutatása mellett, felvázolta a megoldáshoz vezető utat is. (Csapó, 2004)

Másik művében, pedig Piaget kognitív fejlődésméletén keresztül a pszichológiai eredményeket integrálja. (Csapó, 2003)

6. 2. A kutatás célja, hipotézisek

Ismereteim szerint ilyen jellegű felmérést, ebben a korosztályban még nem publikáltak! Kutatásaimban a szubjektum meghatározó szerepet tölt be, ami szintén nem hagyható figyelmen kívül.

- Hipotézisem szerint a sakkozó gyerekek tanulmányi eredménye emelkedik abban az időszakban, amikor rendszeresen látogatják a sakkfakultációkat.
- A feltevésém alapján a gyerekek szembetűnő személyiségfejlődésen mennek keresztül, ha aktívan részt vesznek a sakkedzéseken.

Az empirikus kutatást lakó helyemen Tápiószelén és annak „regionális kistérség”-ében végeztem.

Ezen a településen, élek és érdekel a térség „szellemi tőké”-jének alakulása. Továbbá: ezeket a fiatalokat többnyire ismerem, hiszen van közöttük olyan is, aki az én általam vezetett sakkedzéseket látogatta. Fontos számomra sorsuk alakulása, és azt megtudni, hogy érdemes volt-e velük „annak idején” foglalkozni, hiszen nem lettek hivatásos sakkozók. Igaz, az elsődleges cél nem az volt, csak lehetőségként szerepelt; hátha felbukkan közöttük egy igazi tehetség. A szüleiket is jól ismerem, hiszen nagyjából egy

generációt képviselünk. Talán ennek a „rég és jó” kapcsolatnak is köszönhető, hogy nagyon készségesen álltak kutató munkám rendelkezésére; még néhány olyan személyes információt is megosztottak velem, ami nem szerepelt a kérdőívben.

Vizsgálataimban 17 korábbi sakkozót kerestem meg, és tőlük illetve szüleiktől (33fő) szereztem hasznosítható anyagot téziseim igazolásaihoz.

A vizsgálatok eredményeit Microsoft Excel programcsomag segítségével dolgoztam fel.

Az empirikus kutatás célja az volt, hogy a sakkoktatásban részt vevők valamint szüleik segítségével megvizsgáljuk, hogy

- pozitív hatása van-e a tanulmányi eredmények alakulására a sakkozásnak tinédzser korban;
- milyen személyiségjegyeket fejleszt a sakkozás, az egyéni szubjektum alapján;
- mennyire és milyen hatással vannak a megszerzett „pozitív személyiségjegyek” az élet későbbi alakulásában
- mennyire voltak elégedettek a sakkoktatással;
- mennyiben befolyásolta a társadalmi helyzetüket az, hogy a sakkoktatást igénybe vegyék;

6. 3. A vizsgálat módszerei

Az empirikus vizsgálatot Tápiószelén és környékén végeztem, azon fiatalok között, akik korábban látogatták a helyi sakk egyesületek tréningjeit.

Kíváncsi voltam arra, hogy most amikor már kb. 20-21 évesek, mondják el, milyen tapasztalataik vannak életük korábbi szakaszáról, amikor az általános iskola felső tagozatában rendszeresen jártak sakkozni.

Ötvenegy ilyen fiataalt sikerült felkutatnom a korábbi sakkozók közül, és a szüleik (99fő) véleménye szintén nagyon fontos volt a kutatásomhoz.

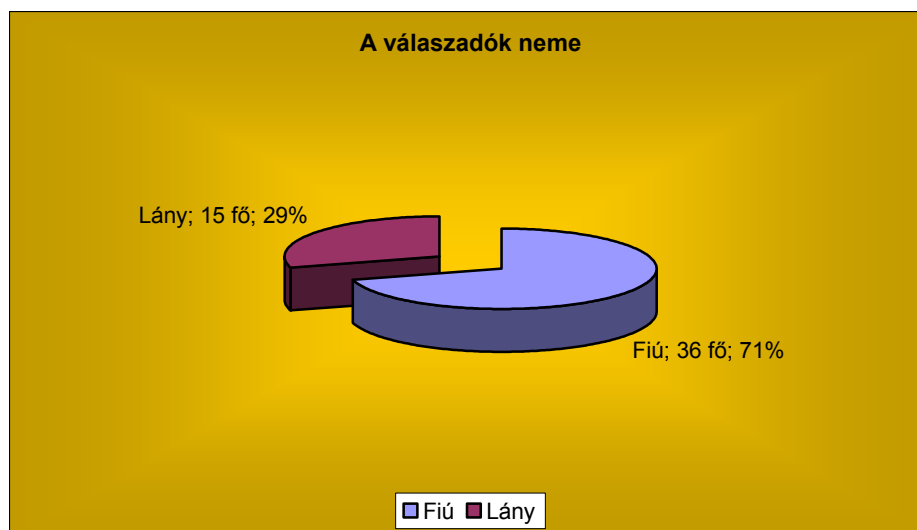
A tanulmányi eredmények alakulásának megvizsgálására a gyerekek 5-8. osztályos bizonyítványát vettem alapul és összehasonlító módszerrel végeztem kutatásaimat.

Egyéb vizsgálataimhoz egy olyan kérdőívet használtam, amely a gyerekek és felnőttek részére is használható volt, de egymástól függetlenül anonim módon kellett kitölteniük. A kérdőívben volt csoportokra szóló kérdés is, ezt természetesen megjelöltem. Ezt a kitöltést családonként előzetes egyeztetés útján tudtam megvalósítani. Ahol ez nem sikerült ott az internet segítségével támaszkodtam. A kérdőívek megválaszolása előtt személyes beszélgetést is folytattam valamennyi résztvevővel, ami segítségemre volt kutatásaim

során. A beszélgetést kötetlenül a kérdőív kitöltése után is folytattuk. Ami még fontos, hogy mielőtt kitöltettem volna a kérdőíveket, végeztem egy felmérést (korábbi alkalmakkal) a személyiségfejlesztő hatásra vonatkozóan. Erre a vizsgálat eredményeinek bemutatásakor fogok visszatérni. A beszélgetések során arra is kitértünk, hogy miként lehetne a sakkoktatást minél szélesebb körben elterjeszteni, javaslatokat, észrevételeket és egyéb hasznos információkat osztottak meg velem az érdekeltek. Ezeket a tapasztalatokat remélem a későbbiek során hasznosítani, tudjuk, és talán újra lesz Tápiószelén jelentős sikereket felmutató sakkcsapat!

A felmérés eredményeit Microsoft Office programcsomaggal dolgoztam fel.

6.4. A vizsgálat eredménye

1.sz. ábra

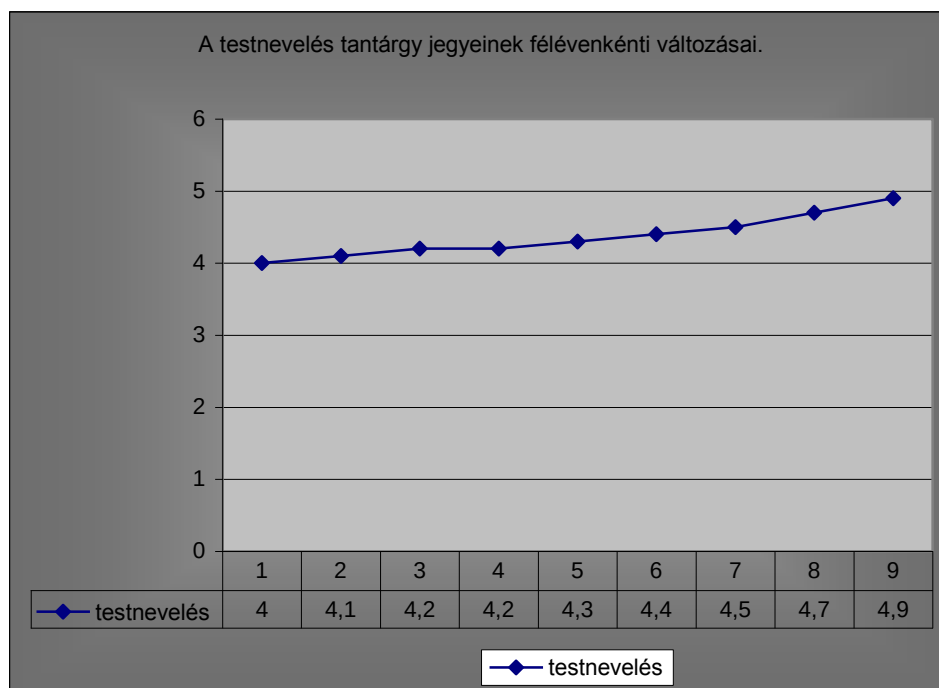
A sakktréninget látogatók nemek szerinti megoszlása (1. sz. ábra) alapján (51fő) a fiúk (36fő) aránya 71 százalék, a lányok (15fő) aránya 29 százalék. Ez nagyon jó arány a lányokra nézve, hiszen később a sakkozás magasabb szintű elsajátításakor igen nagy a lányok lemorzsolódása. Jelenleg körülbelül tizenhét-tizennyolcezer igazolt sakkozó van hazánkban, de ebből mindössze néhány ezer a hölgyek száma.⁴¹

⁴¹ <http://chess.hu> (2012.08.15.)

2.sz. ábra

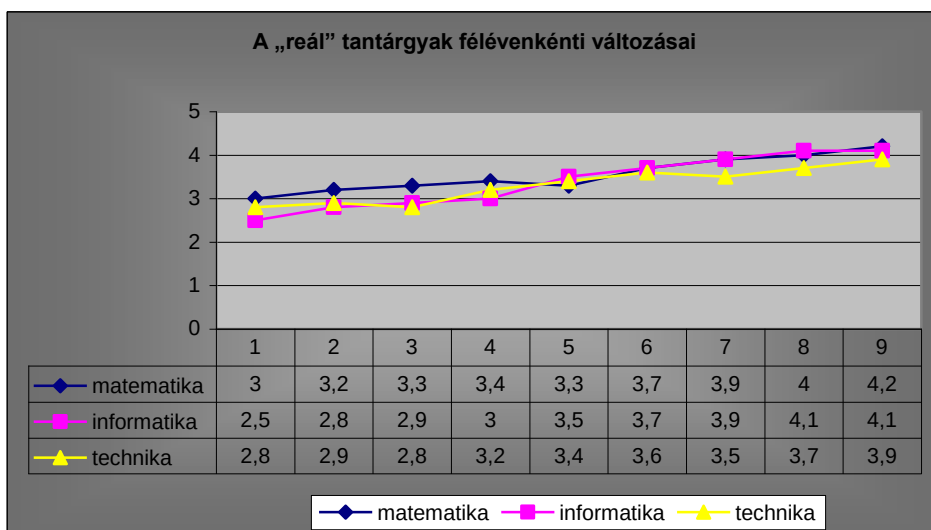
A „Milyennek ítéli meg a család saját társadalmi helyzetét?” kérdés vizsgálata során (2.sz. ábra) (150 fő) együttes válaszát elemeztem, és kiderült, hogy a családok 60 százaléka átlagosnak ítéli meg a társadalomban elfoglalt helyzetét /munkahely, kereset, és társadalmi pozíció szerint/. Tisztán látszik, nem a társadalomban elfoglalt státusz határozza meg azt, hogy ki látogatja a sakkedzéseket. Rossz helyzetben lévőknek (36 fő) 24 százalék, még átlag felettinek (24 fő) 16 százalék érezte magát.

3.sz. ábra

Az 1 oszlop alatt a 4. osztály év végi eredményeit vettem alapul a gyerekek bizonyítványaiból. Átlagértékeket számoltam és az egyes számok alatt (melyek a féléveket jelölik), emelkedő sorrendben félévenkénti átlagértékeket vettem figyelembe. Jól látszik, hogy a 8. osztály végére (9 szám alatt és fölött) milyen tanulmányi eredménynövekedés figyelhető meg.

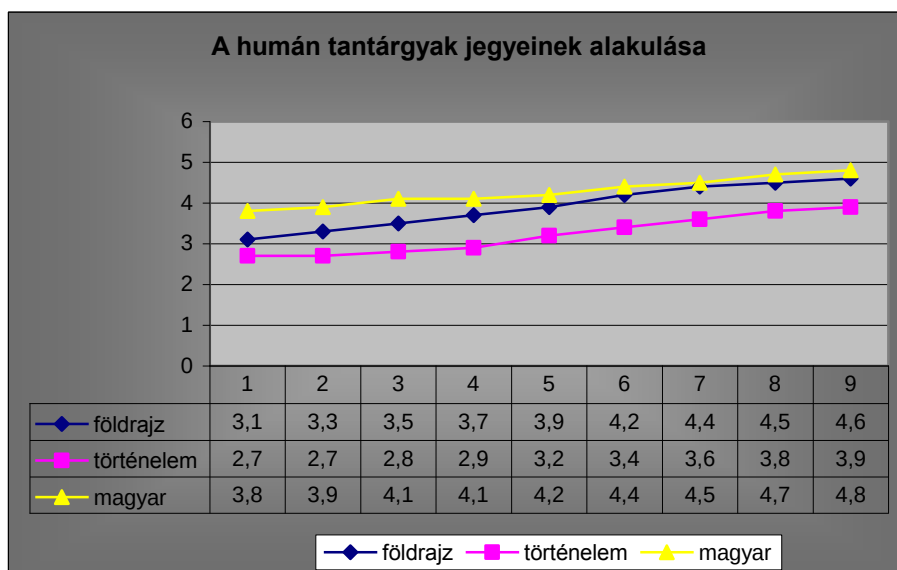
Ebből a tanulmányi eredménynövekedésből arra következtethetünk, hogy az amúgy is jó testnevelési eredményekkel rendelkező fiatalok szükségét érezték annak, hogy még intenzívebben vegyenek részt a testnevelési foglalkozásokon, amelynek egyértelműen az érdemjegyek megszilárdítása vagy növekedése lett az eredménye. Elmondásuk szerint „valami belső készítés” miatt egyszerűen még jobban megszerették a testnevelést.

4.sz. ábra

Az 1 oszlop alatt itt is a 4. osztály év végi eredményét követtem. Az informatika új tantárgyként jelentkezett, ezért ott a tanévben szerzett első érdemjegy volt a kiindulópontom. Igaz, a technika nem teljesen reál jellegű, de mivel sok ügyességet és odafigyelést is igényel ezért aztán ebbe a kategóriába mindenképpen besorolható. Az emelkedés a 8. osztály végére (9 oszlop alatt és fölött) itt is megfigyelhető, igaz matematikából volt némi „hullámváz” 5-6. osztályban.

A javulást azzal magyarázták, hogy jobban volt kedvük tanulni, mint korábban. A motiváció növekedésével a tananyag elsajátítása hatékonyabb lett, így érthető, hogy a siker a tanulmányi eredményekben is megmutatkozott.

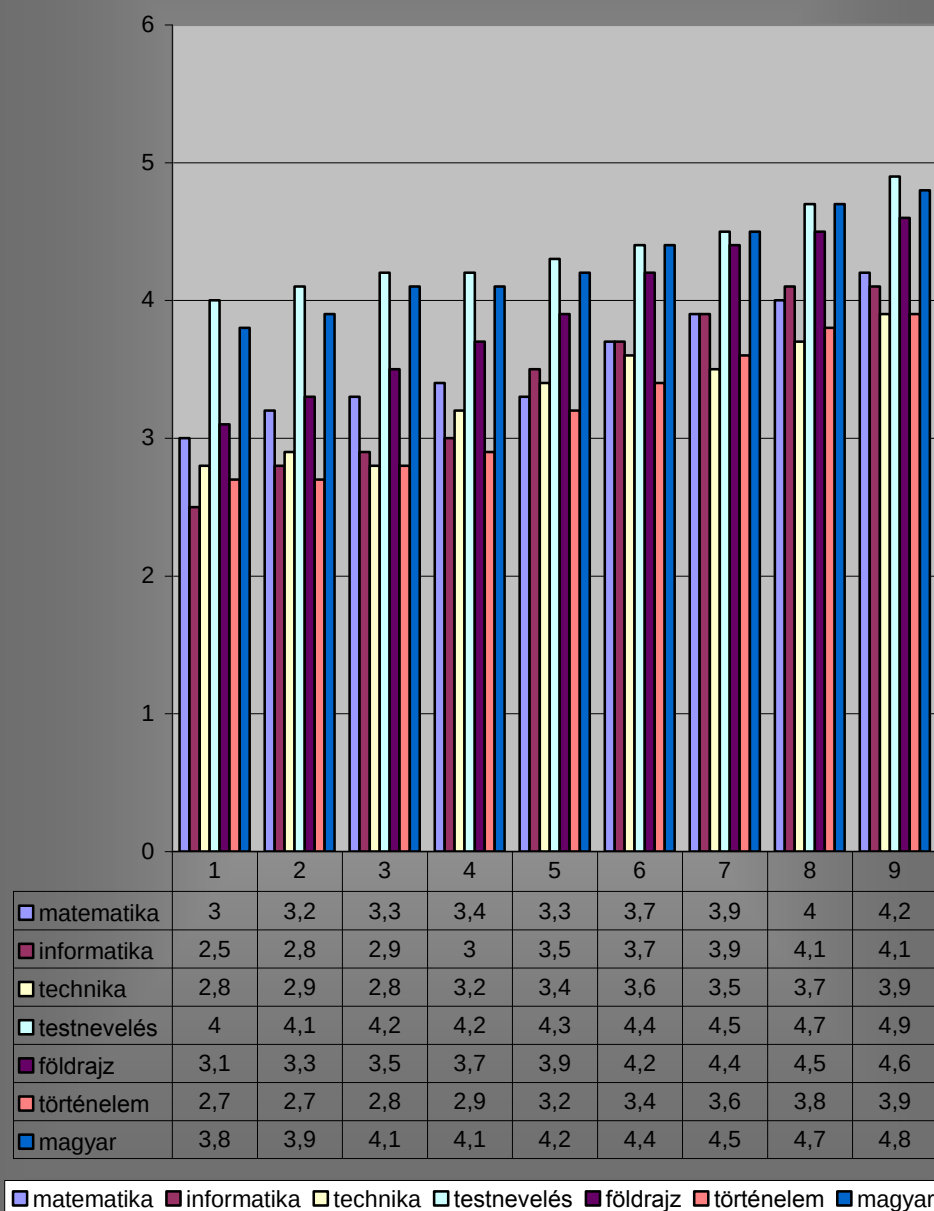

5.sz. ábra

A földrajztantárgyat megalapozó természetismeret, korábban környezetismeret volt a vizsgálat kiinduló tantárgya. A történelem és állampolgári ismeret tantárgynál pedig az 5. osztályban megszerezhető első jegyből indultam ki. Az emelkedés itt is egyértelmű, pici stagnálással magyarból és történelemből.

A kérdésre, hogy mitől lehet a pozitív tanulmányi eredményváltozás, a legtöbben azt válaszolták, hogy egyszerűen jobban érdekelték őket a humán tantárgyak, mint előzőleg. Időben nem fordítottak többet a tanulásra, de mivel motiváltak lettek a tanulásban és érdekelte őket a tananyag, könnyebben értek el jó eredményt, mint korábban.

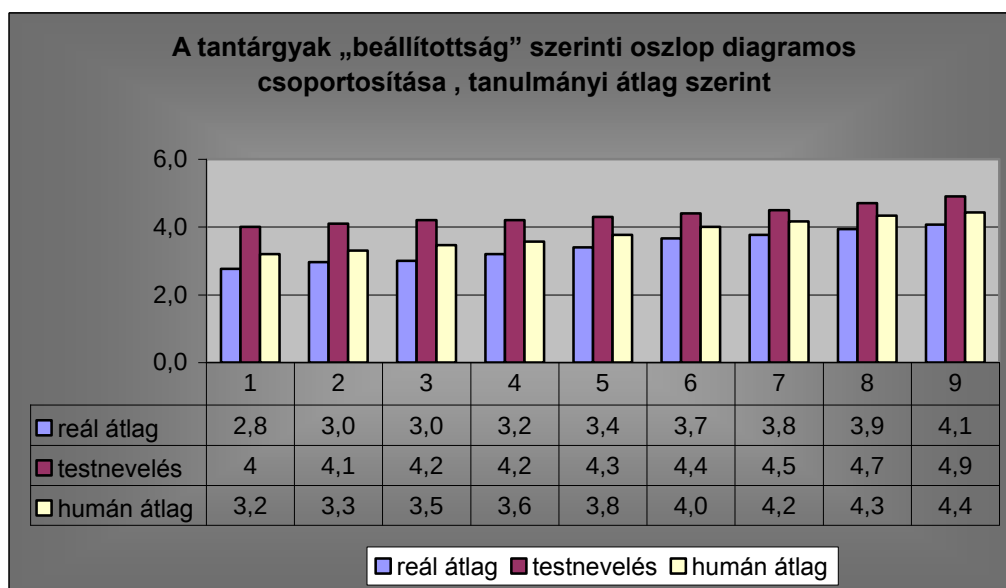
**Valamennyi figyelembe vett tantárgy tanulmányi
eredményének félévenkénti oszlopdiagramos
ábrázolása. (1 oszlop fölött 4. év vége, 9 oszlop fölött a
8.osztály év vége szerepel)**

6.sz. ábra

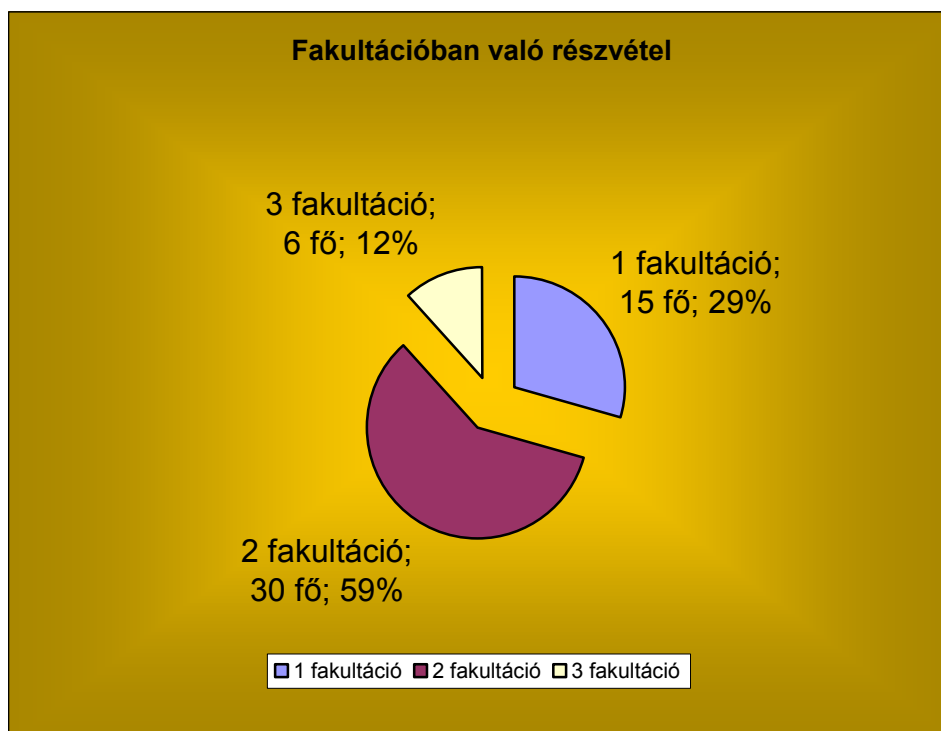
A vizsgálat minden tantárgy esetében pozitív javulást mutat. Ha az iskola évek befejezését vesszük alapul akkor a következőket látjuk. A matematikánál a közepes eredményből erős jó eredmény lett (4,2). Kicsit gyengébb átlaggal ugyan, de ugyan ez elmondható a technika tantárgyról is. A legjelentősebb emelkedést a reál tantárgyaknál azonban az informatika produkálta. Átlag 2,5-ről 4,1-re tornázta fel magát! Figyelemre méltó a humán tantárgyaknál a földrajz 1,5-es átlag emelkedése, de a történelem tantárgy eredményének alakulása sem lebecsülendő (1,2-es átlag emelkedés). Magyar nyelv és

irodalomból kerekén egy egészjegy átlag növekedés a megfigyelhető. A testnevelés tantárgy jegyeinek emelkedéséről (0,9-átlag) szintén csak pozitívumokban lehet beszélni.

7.sz. ábra

A reál (matematika, informatika, technika) és a humán tantárgyak (földrajz, történelem, magyar) valamint a testnevelés, mint készségtantárgy összehasonlítását is érdemes megvizsgálnunk. Itt jól látszik, hogy a testnevelésre volt a legnagyobb pozitívummal a sakkozás: ami egyébként is jó eredményről indult. Ez teljesen érthető, hiszen a sakkozás komoly szellemi munkát igényel, és ezért rendkívül jó hatással van rá a rendszeres fizikai mozgás. A humán tantárgyak átlaga kissé „szolidabb” mértékben nőtt (1,2) mint a reál tantárgyaké (1,3). Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy a reál tantárgyak jóval alacsonyabb szintű eredményről indultak, mint a humán tantárgyak.

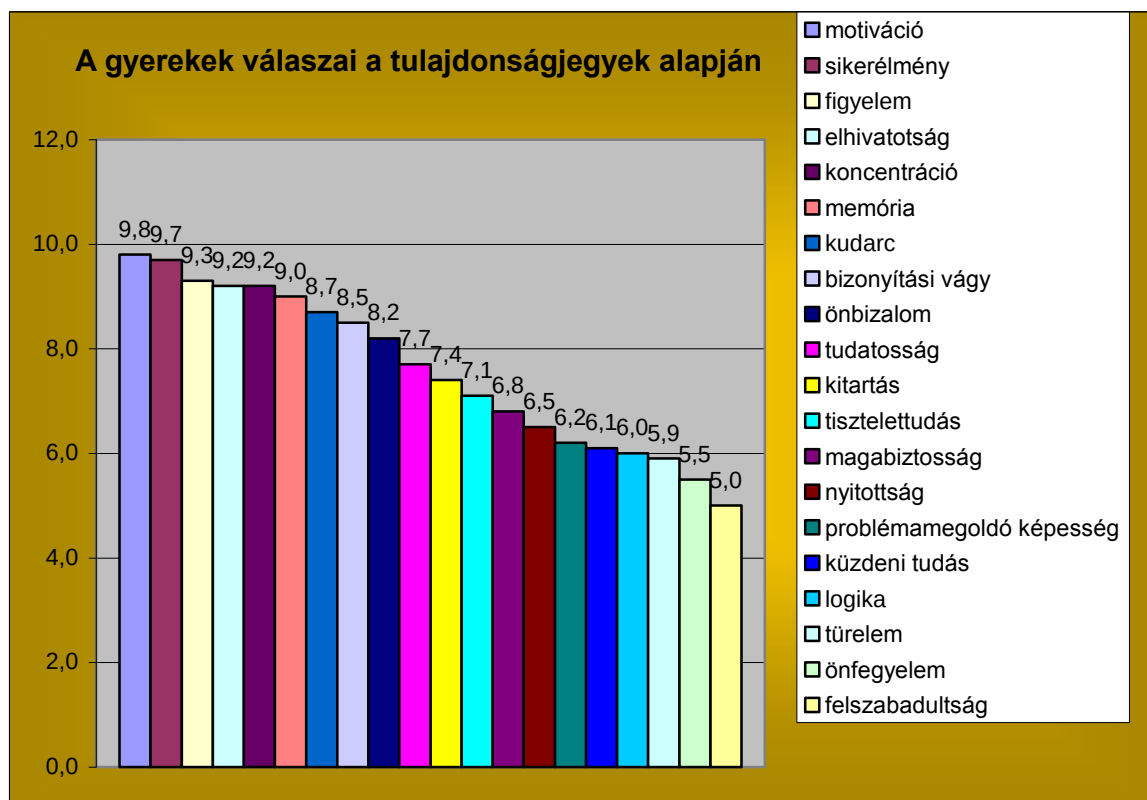

8.sz. ábra

A legtöbben (30 fő) 59 % két fakultációban vannak jelen (másodikként az idegen nyelv és a zenetanulás a domináns). Tizenöt fő egy fakultációra jár (második idegen nyelv). Hat főnél három fakultációt figyelhetünk meg (pl. lovaglás, karate is). Ez személyenként 1,82 átlagnak felel meg. Ezzel szemben az általam felállított „kontroll csoport”, mely 128 tápiószelei felső tagozatos diákból állt, 1,22-es átlag értéket mutatott egyénekre lebontva.

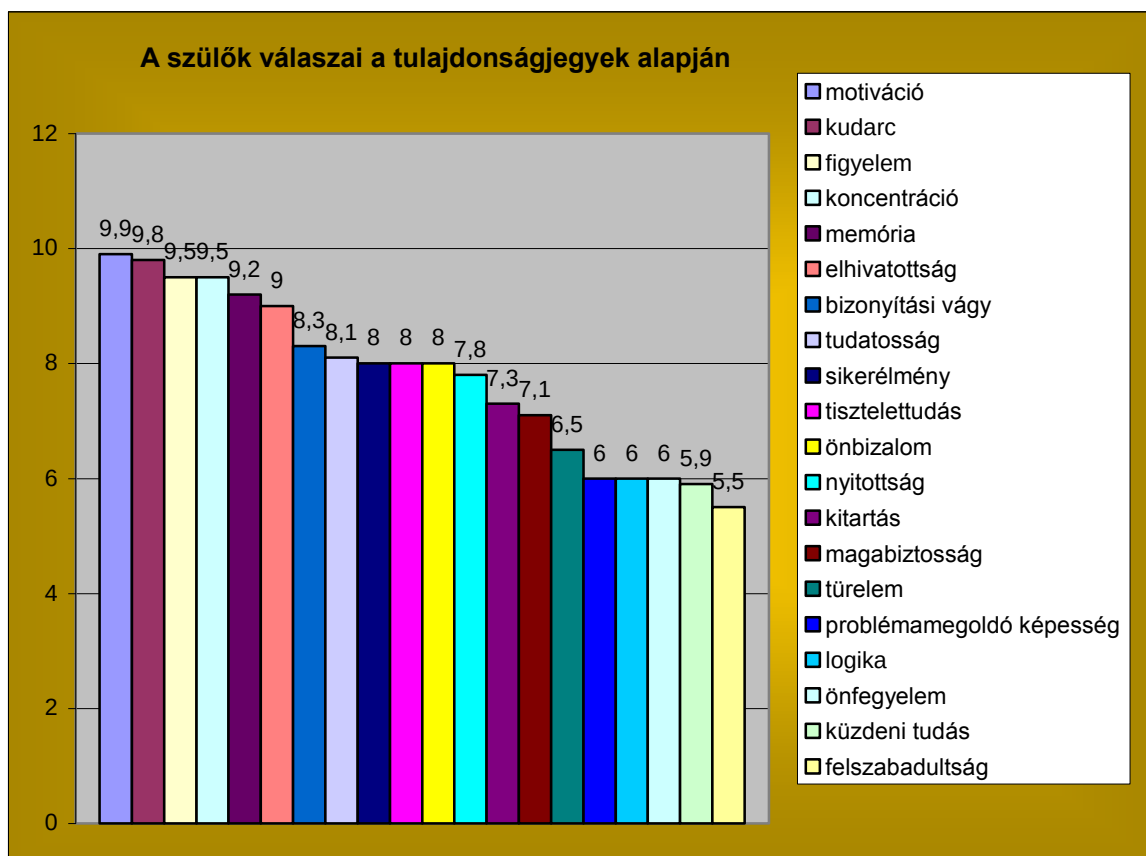
A következő három grafikonon a személyiségjegyek változásait követhetjük nyomon.

Az írásbeli kikérdezés során húsz kérdésre kaptam választ. A kérdőívre olyan a személyiségjegyek kerültek, amelyekhez a felmérést megelőző vizsgálat szignifikáns eredménye alapján jutottam. A kutatás erre vonatkozóan a következőképpen történt: valamennyi válaszadó, aki a vizsgálatban részt vett, kapott egy üres lapot és arra kellett felsorolnia azokat a személyiség változásokat, amelyekről úgy gondolta, hogy a sakkozás hatására bekövetkezett. Bármennyit fel lehetett írni, kb. 8-10 perc alatt, de itt az időnek nem volt szerepe. Ezeket összesítettem, és a legtöbbször megjelölt húsz személyiségjegyet változást használtam fel a kérdőívek készítésekor. Ez is természetesen anonim volt.

9.sz. ábra

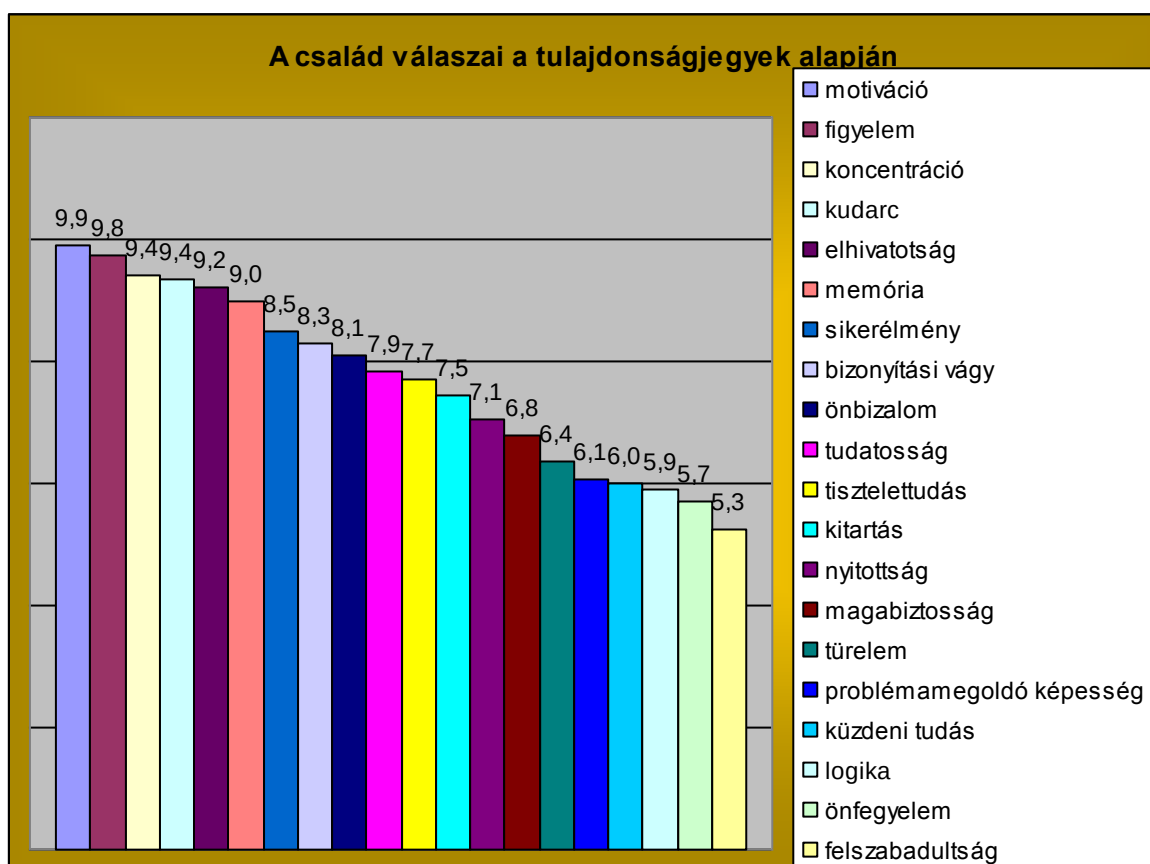
A kérdőíven 1-10-es skálán kellett értékelni, hogy saját érzése szerint, kinek milyen mértékben változott a személyisége az egyes személyiségjegyekhez viszonyítva. Itt egyértelmű a válaszok szubjektivitása. Arra voltam kíváncsi, hogy a gyerekek mit gondolnak magukról, milyen változáson mentek keresztül, miközben évekig sakkozni jártak. Ezt átlagolással számítottam. Jól látszik, hogy a motivációt tartották a legfontosabbnak ebben a felsorolásban (9,8 átlag), de a sikerélmény (9,7 átlag). és a figyelem növekedés (9,3 átlag) is magas eredményt mutat.

9.sz. ábra

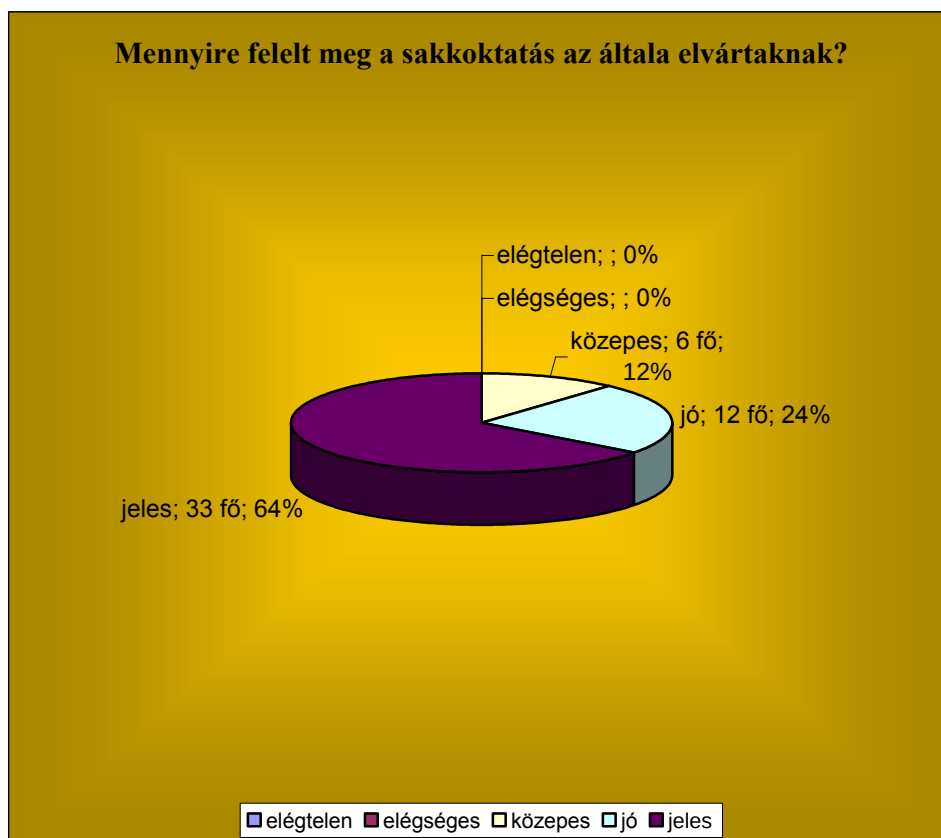
A szülők feladata is hasonló volt, mint gyermekeiké, csak nekik a saját gyermekükre vonatkozóan kellett választ adniuk.

A szülők úgy látták, hogy a gyermekük nagyon motivált miközben sakkozni jár (9,9 átlag), de a kudarcot nagyon nehezen viselik (9,8 átlag). A szülők szerint a gyermekük lényegesen figyelmesebb lett a sakkozás által, ezt a figyelemnövekedést az élet egyéb területeire is értették (9,5 átlag). Jelentős eredményt mutat a koncentráció, a memória, az elhivatottság.

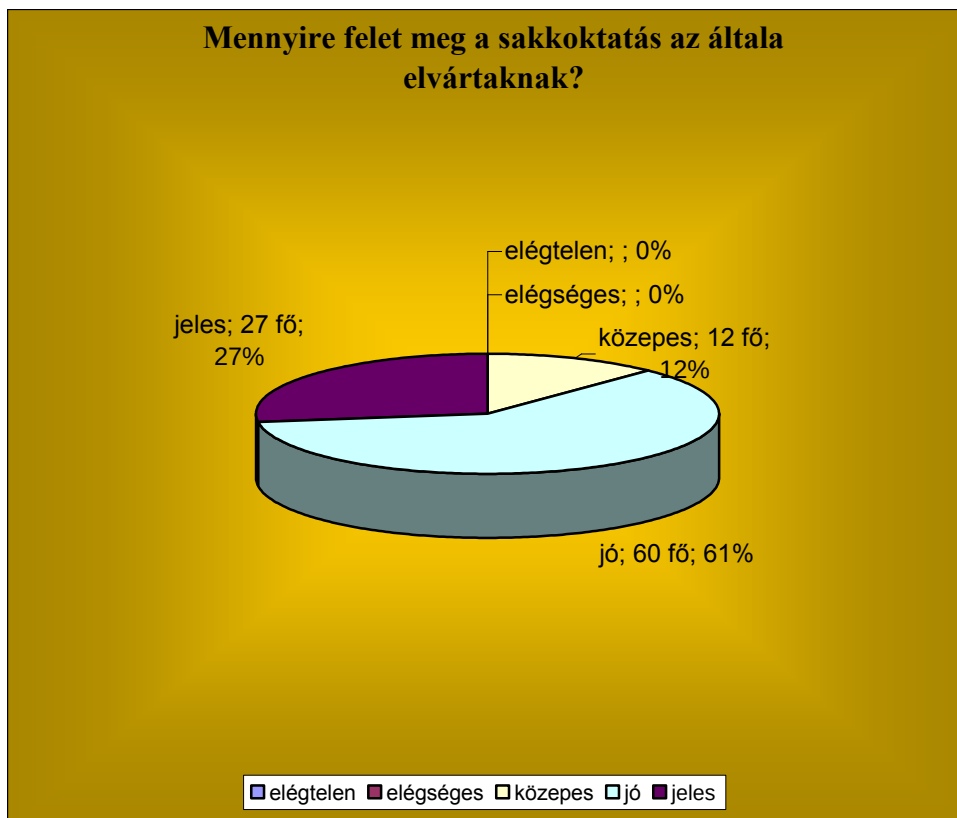
10. sz. ábra

Az összesített válaszok alapján is természetes, hogy a motiváció vezeti a listát (9, 9 átlag). A figyelem növekedése (9, 8 átlag) a második helyre került. Egyöntetűen vallja mindenki, hogy a sakkozni járó gyerekek sokkal figyelmesebbek lettek egymáshoz, családjukhoz és az élet egyéb területein is. A koncentráció képesség növekedés 9, 4 átlag értéket kapott, ami nem meglepő, mint ahogy az sem, hogy a kudarcot nehezen tűrik a gyerekek (9, 4 átlag).

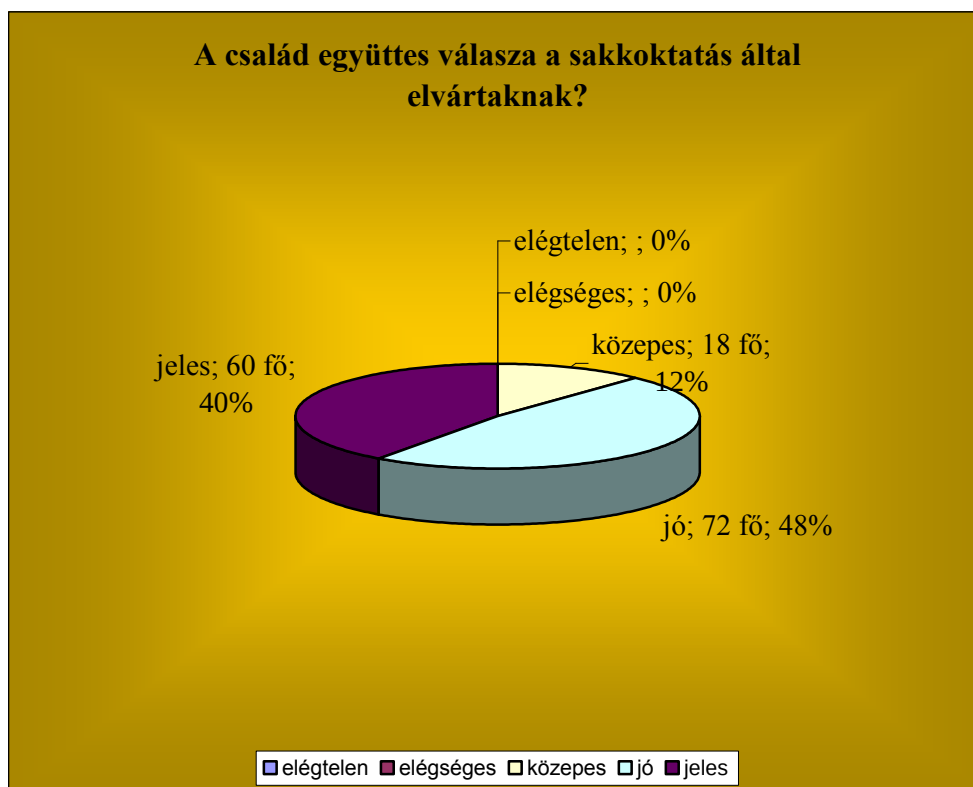
11.sz. ábra

A 12.sz.ábra a gyerekeknek a sakkoktatás általi elvárásait tükrözi. Ötös skálán kellett értékelést végezniük. Ebben a torta grafikonban a gyerekek válaszait vizsgáltam. Egytől ötig kellett értékelést végezniük. A kérdésre vonatkozóan a „sakkoktatás”-on mindent beleértünk, ami ezzel kapcsolatba hozható (edző személye, helység, felszerelések stb.). 6 fő szerint közepes volt a színvonal 12 %. 12 fő ítélte jónak, 33 fő kiválónak tartotta a színvonalat.

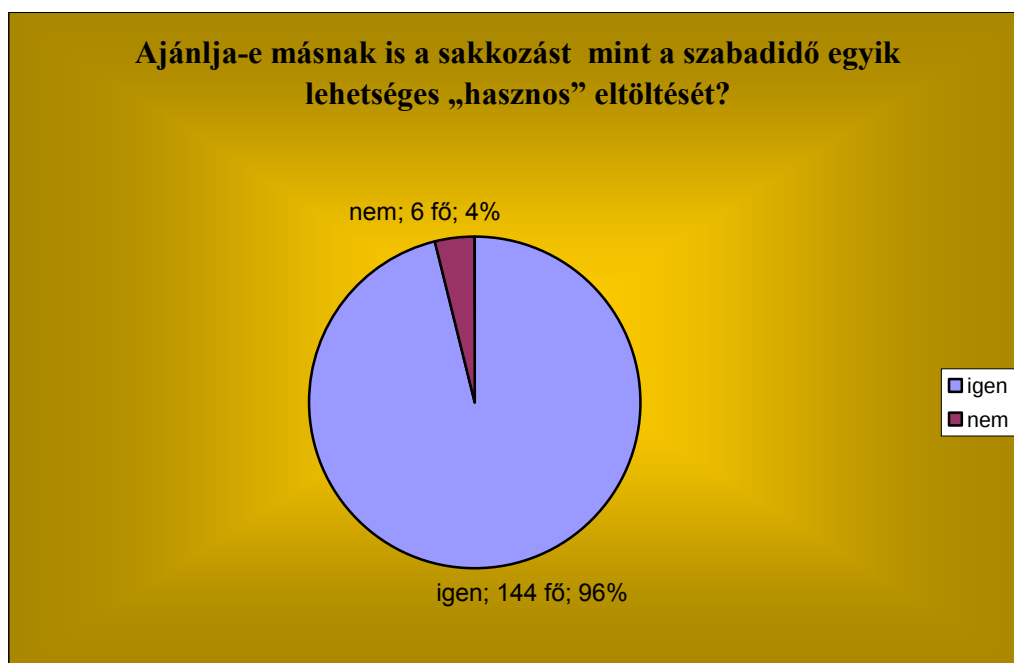
12.sz. ábra

A 13.sz.ábra a szülők válaszait tükrözi, amelyben 12 fő közepesnek ítélte meg a színvonalat. 60 fő jónak tartotta. 27 fő jelesre értékelte a tapasztaltakat. A szülők kritikusabbak voltak.

13. sz. ábra

Az együttes értékelés alapján 18 fő közepes, 72 fő jó, 60 fő jeles értékelést adott.

14.sz. ábra

A 15. sz. ábra alapján együttes értékelést végeztem. Száznegyvennégy fő (96%) pozitív értékelést adott, másnak is ajánlja a sakkoktatást. 6 fő negatív válasza valószínűleg nem a

sakkozás ellen szól, hanem inkább arról van szó, hogy „valami mást tartanak fontosabbnak”. Olyan valamit, amitől a sakkozás elvenné az időt. Azt hiszem a számok önmagukért, beszélnek.

6.6. Összegzés

Tápiószelén és környékén a sakkozással kapcsolatos kutatásaimban részt vevők (150fő) szinte valamennyien készséggel álltak rendelkezésemre. Megosztották velem és egymással is azokat a tapasztalatokat, élményeket, amelyeket ezzel kapcsolatban megélték. Nagyszerű dolognak tartom, hogy jelenleg e fiatalok valamennyien felsőfokú tanulmányokat folytatnak. A felmérés alapján a sakkozásnak valószínűleg volt erre „némi” jótékony hatása. Ezek a fiatalok és szüleik többnyire ismerik egymást, és egymástól függetlenül csupa jó dolgot mondtak egymásról. Volt olyan fiatal, aki például azért választotta az informatika szakot, mert matematikából gyenge volt, de jól sakkozott, ezért úgy érezte ez kihívás lehet a számára. Jelenleg is ezt tanulja, és úgy érzi, helyt tud állni. Határozottan állította, hogy a sakkozásnak ehhez is van köze. Másoknak például az önbecsülését adta vissza. Sikereket értek el és ez nem csak motiválta, de mentálisan is megerősítette őket. Szintén említésre méltó az, hogy egyes vélemények szerint még a művészi hajlamot is pozitívan befolyásolta a sakkozás. A sakkozni járó gyerekek közül az átlagosnál többen tanultak hangszeren játszani. De a nyelvtanulásban sem volt hátrányban az, aki látogatta a sakkedzéseket. A fizikai sportokat is magasabb szinten sajátították el, hiszen a „szellemi” időtöltés után már szinte vágytak izmaik megmozgatására.

Említést érdemel azonban, hogy a szülők kissé „csalódottabbak” voltak az elért eredmények alakulásában, mint gyermekeik. A gyerekek sokkal jobban belátták saját korlátaikat. A szülők többet vártak gyermekeiktől, és kissé türelmetlenek voltak. Azt remélték, hogy a gyerekből akár még híres sakkozó is lehet. Saját álmaikat látták egy ideig megvalósulni az utódaikban (a kitörés egyik lehetősége, ha híres lesz valaki). Miután azonban belátták és realisabban látták gyermekük helyzetét, letisztult válaszokat adtak a felvetődött kérdésekre. Érdekes, hogy a fiatalok egyikének válaszában sem voltak fellelhetőek a csalódás szavai. Összességében elmondható, hogy a sakkozni járó fiatalok csak nyertek azzal, hogy szabadidejük jelentős részét a sakkozásnak szentelték.

7. Összefoglalás

A mai világban élő társadalmak számára rendkívüli jelentősége van a „szellemi tőke” felhasználásának. A rendelkezésre álló energiaforrások kiapadóban vannak, a megújuló energiaforrások felhasználási lehetősége pedig csekély. A világon számos katonai és politikai konfliktus van. Az emberiség kb. harminc százaléka nem jut megfelelő ivóvízhez és 1 milliárd ember, éhezik földünkön. Ezért is rendkívül sürgető az emberi társadalom számára, hogy most, amikor még a recesszió is sújtja bolygónk szinte valamennyi államát, akkor próbáljunk megoldást találni e gondok enyhítésére. Erre csak az emberi agy szürke állományának felhasználásával lehetünk képesek. Ezt a törekvést szorgalmazza az Európai Unió-is, hiszen Európának van némi lemaradása a világ vezető gazdasági hatalmai mögött. Jelenleg az USA, Japán és Kína is előttünk jár.

Számos törekvés van arra, hogy a sakkoktatást kötelezően bevezessék az EU-ban, és vannak országok melyek már jelentős lépéseket tettek ezzel kapcsolatban. Közismert a sakkozás képesség növelő hatása a tanulásban, és a személyiség fejlesztő hatása is elismerésre méltó.

Kutatásaimban olyan hipotézisek felállítását bizonyítottam; melyek teljes egészében megfelelnek az imént felsorolt elvárásoknak. Az első hipotézisem igazolódott, mivel a sakkozni járó gyerekek tanulmányi eredményei átlagának javulása szembetűnő, és a testnevelésre gyakorolt hatása is rendkívül kedvező. Bizonyítani látszik, hogy egyéb képességek javulásában is jelentős az előrelépés. Több fakultációban is szívesen részt vesznek a fiatalok. Ezek egymástól teljesen függetlenek is lehetnek akár az, idegen nyelv tanulása, a zenetanulás, a lovaglás, a karate, az úszás stb.

A második hipotézisem arra vonatkozott, hogy a sakkozásnak rendkívül jó személyiség fejlesztő hatása van. A kutatási eredményeim felülmúlták előzetes várakozásaimat. Nem voltam abban biztos, hogy még azok is ennyire pozitívan értékelik a sakkozás személyiség fejlesztő hatását, akik a „gyengébb kategóriájú” sakkozó gyerekek táborába tartoztak. Bizonyára ennek az is az egyik oka, hogy már felnőttként kellett kitölteniük a kérdőívet, így eltelt már annyi idő (5-7 év), hogy viszonylag nagyobb biztonsággal tudták megítélni a sakkozás „életre szóló” hatásait. A kérdőíven a vizsgálatban részt vett 50 fő által megjelölt legmeghatározóbb húsz személyiségjegyet szerepelt. Felméréseimmel bizonyítottam, hogy szükség lenne a sakkoktatás minél szélesebb körben való bevezetésére, hiszen hosszú távon mindenképpen jól járna a társadalom, ha a jövő felnövő nemzedékeiben minél többen lennének az egészséges, okos, extrovertált, toleráns, és elhivatott személyiségek.

A sakkoktatásban részt vevők számára rendkívüli előny, hogy nem igényel sok anyagi ráfordítást, sokkal inkább kitartást, időt és motivációt.

Konklúzióként elmondható, hogy kutatásaim eredményei teljes egészében igazolták hipotéziseimet; a sakkozás rendkívül jóteknő, nevelő, képességnövelő és személyiségfejlesztő hatású az ifjúságra.

Ezen kutatások publikálásával és a sakkoktatási programok további vezetésével szeretnék hozzájárulni lakóhelyem és környéke, tágabb értelemben Magyarország felnővő generációjának szellemi fejlődéséhez, és ápolni szeretném a magyar sakkozás hagyományait.

8. Felhasznált irodalom:

- Bán Jenő: A végjátékok taktikája (Béta, 1991)
- Bán Jenő: Végjáték iskola (Sport Budapest, 1965)
- Csapó Benő: A képességek fejlődése és iskolai fejlesztése (Akadémiai Kiadó, Bp, 2003)
- Csapó Benő: Tudás és iskola (Műszaki kiadó, Bp., 2004)
- Dr. Gelenczei Emil: A sakk-király magánélete (Sport Budapest, 1964)
- Duró Zsuzsanna: a sakk és az iskolai nevelés (2009)
- Garry Kaszparov: Child of Change (1987)
- Hardicsay Péter: Miért gondolkodik másképpen a sakkozó? (2. kiadás Spirál, Bp., 2005)
- Kállai Gábor-Szabolcsi János: Sakk Ünnepekre és hétköznapokra (Alfadat-Press, 2008)
- Népszava, 2011. ápr.15-szám
- Saját ABPK-s jegyzetek
- SAKKLEXIKON (Corvina Kiadó) 1994)
- Roswin Finkzeller-Wilhelm Zierh-Emil M. Bücher: Sakk- A játék 2000 éve (Kulturade, 1993)

Internetes források:

- http://hu.wikipedia.org/wiki/Magnus_Carlsen
- <http://hu.wikipedia.org/wiki/Visuvan%C3%A1ta>
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Vlagyimir_Boriszov_Kramnyik
- <http://juditpolgar.com/hunode89>
- <http://itthon.transindex.ro/?hir=28614>
- <http://sakkszalon.hu/index.php?option=com>
- <http://www.origo.hu/itthon/20120608-a-sakk-is>
- <http://www.chess.hu/hu/linkek.php>
- <http://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%ADKszentm>
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Garry_Kimovics_Kasparov
- http://www.kvizkaszino.hu/rovatok/cikkek/a_sakk_tortenete
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Levon_Aronjan
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Bobby_Fischer
- <http://www.polgarjudit.com/hu/eletrajz>
- <http://.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany>

9. Mellékletek

1. sz. Melléklet

Kedves Szülők, és sakkoktatásban résztvevő fiatalok!

Szakedolgozatom egyik témája a sakkozás személyiségfejlesztő hatásával foglalkozik.

Kérem, hogy a kérdőív kérdéseire adott válaszaikkal segítsék munkámat!

A megfelelő választ jelölje meg, van, ahol több válasz is lehetséges!

1. A sakkoktatást látogatók neme	lány	fiú	
<i>(csak gyermek válasz)</i>	☐	☐	
2. Milyen más fakultációban vett részt a sakkozás mellett?			
<i>/több válasz is lehetséges/ (csak gyermek töltse ki)</i>	☐ második (idegen) nyelv		
	☐ zene		
	☐ egyéb		
3. Milyennek ítéli meg társadalmi helyzetét?	Rossz	Átlagos	Átlag
feletti	☐	☐	☐
4. Értékelje 1-5ig; Mennyire felelt meg a sakkoktatás az általa elvártaknak? <i>/edző személye, helységbiztosítás, stb./</i>			

5. Javasolja-e másnak is a sakkozást, mint a szabadidő eltöltésének „hasznos”, egyik lehetséges formáját?

Igen

Nem

☐☐

Egy képzeletbeli skálán értékelje 1-10-ig; milyen mértékben változtak meg személyiség jegyei, miközben (gyermeke) sakkozni járt?

/Itt természetesen a gyerekek személyiség jegyeinek vizsgálatáról van szó, és ki kell választani a megfelelő vonatkoztatást./

A feltett kérdéseknél írjon egy számot a képzeletbeli skála értékének megfelelően az alábbi kockába!

6. Mennyire változott a bizonyítási vágy? ☐

7. Milyen mértékben lett felszabadultabb? ☐

8. Hogyan változott a problémamegoldó képesség? ☐

9. Milyen mértékben nőtt az önbizalom? ☐

10. A magabiztosság mennyire növekedett? ☐

11. Mennyivel gondolkodik logikusabban? ☐

12. A memória alakulása? ☐

13. Milyen mértékben lett motivált? ☐

14. Hogyan dolgozza fel a kudarcot? ☐

15. Tisztelet tudás változása? ☐

16. Nyitottabb lett? (extrovertáltabb) ☐

17. Mennyivel lett türelmesebb? ☐

18. Mennyire lett elhivatottabb? ☐

19. Figyelem változása? ☐
20. Tudatosabbá vált? ☐
21. Mennyire növekedett a koncentráció? ☐
22. A kitartása mennyire változott? ☐
23. Az önfegyelem milyen mértékben változott? ☐
24. Küzdeni tudása mennyire növekedett? ☐
25. A sikerélmény milyen mértékben növekedett? ☐

Válaszoljon röviden!

26. Egyéb javaslat, vélemény a sakkoktatással kapcsolatban.

.....

.....

A kérdésekre adott válaszokat anonim módon kezelem, csak saját kutatási célokra használom fel. Kizárólag összesítve, a feldolgozás után hozom nyilvánosságra az eredményeket.

Minden résztvevőnek köszönöm, hogy elősegítették munkámat!

2012.

2. sz. Melléklet

A sakktörténelem kronológiája⁴²

- 500: Észak-nyugat Indiában megjelenik az első sakkhhoz hasonló játék a „csaturanga.”
- 550: a csaturanga, satrandzsa néven jelenik meg egy kéziratban.
- 600: egy perzsa szépirodalmi műben (Karnamuk) a satrandzsáról olvashatunk.
- 820: a sakk megjelenik Ó-Oroszországban
- 847: egy bizonyos Al Alli megírja az első sakk-könyvet.
- 1066: a normannok meghódítják Britanniát, és velük együtt megjelenik a sakk is.
- 1161: Domiani kardinális betiltja a sakkot az egész egyházban.
- 1173: egy francia kéziratban alkalmazzák először a sakk parti algebrai lejegyzését.
- 1283: az első európai sakk könyv: X. „Bölcs Alfonz” traktátusai.
- 1471: az első olyan dokumentum, amely kizárólag a sakkról szól (Gettingeni kézirat).
- 1490: először alkalmazzák a gyalog menet közbeni ütésének szabályát (en passant).⁴³
- 1497: az első nyomtatott sakk- könyv, amely a megnyitásokról szól, a spanyol Lucena (1465-1530) műve.
- 1512: Rómában megjelenik a portugál Damiano könyve, amely kizárólag megnyitásokat és végjátékokat tartalmaz.
- 1550: Olaszországban megalakul a világ első sakk-klubja.
- 1561: Ruy Lopez de Segura ki adja az első sakk tankönyvet; felsorolja a megnyitásokak, a középjátékot, és a végjátékot. Itt használják először a gambit (csel) kifejezést a „ gyalogáldozatos” megnyitásokra.
- 1575: Madridban rendezik az első sakkversenyt (királyi udvar).
- 1774: Párizsban játsszák az első vakpartit két ellenféllel szemben (Philidor).
- 1748: André Dancian Philidor, a 18- sz. leghíresebb sakkozója könyvet ad ki Londonban „A sakkjáték elemzése” címmel.

⁴² <http://sakkszalon.hu> (2012.07.25.)

⁴³ a gyalog menet közbeni ütése

1758: megjelenik az első magyar nyelvű sakk-könyv, melynek szerzője ismeretlen.

1763: William Jones költő versében felbukkan a sakk-istennő : Kaissa.

1769: megjelenik az első „sakkautomata” (Kempelen Farkas sakkozó törökje).

1779: Amerikában megjelenik az első sakkal foglalkozó cikk: Benjamin Franklin (1706-1790) „A sakk morális értéke” címmel.

1791: Oroszországban is megjelenik az első sakk szakkönyv.

1795: megjelenik az első német szisztematikus sakk könyv.

1836: napvilágot lát Párizsban az első sakk-folyóirat: „la Palamede”.

1840: megjelenik Londonban az első sakk-folyóirat: „Chess Players’ Chronicle”.

1846: az első német sakk-folyóirat Berlinben: „ Deutsche Schachzeitung”.

1851: az első nemzetközi sakkversenyre Londonban került sor (Anderssen győz).

1857: az Amerikai Egyesült Államok első nemzeti bajnoksága; New York, győztes Paul Morphy (1837-1884).

1866: az első hivatalos bajnokság Nagy- Britanniában.

1867: a sakk-óra először való használata (Párizs).

1873: az első „tie break”⁴⁴

1876: az első orosz sakk-újság Szentpéterváron („Sahmatnij Lisztok” szerkesztő; Mihail Csigorin az orosz sakkiskola egyik alapítója (1850-1908).

1880: az „en passant” szabályt minden ország elfogadja.

1883: megjelenik a két számlapos (modern) sakk-óra Londonban.

1886: az első hivatalos világbajnoki cím (Wilhelm Steinitz).

1905: először használják a „nagymester” kifejezést.

1924: megalakul a Nemzetközi Sakkszövetség, a FIDE. Jelszava; ’Gens una sumus’ (Egy család vagyunk).

1936: az első hivatalos amerikai bajnok: Samuel Reshewsky (1911-1992).

1947: a FIDE kialakítja a világbajnoki cím megszerzésének rendjét.

⁴⁴ rövidített játékidő mindenképpen kell győztes

1947: elkészül a világ első sakk-computer programja.

1970: a FIDE bevezeti az ÉLŐ- pontrendszert: ez differenciálja a sakkozók közötti játékerőt. Élő Árpád (1903-1992) találta fel, aki magyar származású amerikai fizikus, sakkozó.

1970: az első összecsapás sakk-computerek között.

1974: az első sakk-computer világbajnokság (győztes Caissa; orosz).

1996: a „Deep Blue” program (IBM) partit nyer a regnáló világbajnokkal (Garry Kaszparov) szemben időellenőrzéses partiban.

1997: a „Deep Blue „ program továbbfejlesztett változata (több partiból álló) mérkőzést nyer a világbajnokkal szemben.

3.sz. Melléklet

A sakkozás világbajnokai

A legújabbkori történelem hivatalos világbajnokai a következők.

Világbajnokok	Nemzetiségük	Világbajnoki címük ideje
Wilhelm Steinitz (1836-1900)	Ausztria-Magyarország	(1866-1894)
Emanuel Lasker (1868-1941)	Németország	(1894-1921)
Jose Capablanca (1888-1942)	Kuba	(1921-1927)
Alexandar Aljechin (1892-1946)	Szovjetunió (Oroszország) és Franciaország	(1927-1935) (1937-1946)
Max Euwe (1901-1981)	Hollandia	(1935-1937)
Mihail Botvinnik (1911-1995)	Szovjetunió (Oroszország)	(1948-1963) rövid megszakítással
Vasszilij Szmiszlov (1921-2010)	Szovjetunió (Oroszország)	(1957-1958)
Mihail Tal (1936-1992)	Szovjetunió (Lettország)	(1960-1961)
Tigran Petroszjan (1929-1984)	Szovjetunió (Örményország)	(1963-1969)
Borisz Szpaszkij (1937-)	Szovjetunió (Oroszország)	(1969-1972)
Robert James Fischer (1943-2008)	Amerikai Egyesült Államok	(1972-1975)
Anatolij Karpov (1951-)	Szovjetunió (Oroszország)	(1975-1985)
Garri Kaszparov (1963-)	Szovjetunió (Oroszország)	(1985-2000)
Vlagyimir Kramnyik (1976-)	Oroszország	(2000-2007)
Viswanathan Anand (1969-)	India	(2007-)

4.sz. Melléklet

1. kép. Garry Kimovics Kaszparov

2. kép. Viswanathan Anand

3. kép. Bobby Fischer

4. kép. Lékó Péter

5. kép. Polgár Judit

6. kép. Anatolij Karpov

7. kép. Magnus Carlsen

8. kép. Levon Aronjan

9. kép. Fabiano Caruana

10. kép. Rapport Richárd

11. kép. I. Turisztikai Olimpia 2010

12. kép. Eddigi sikereim

5. sz. Melléklet

Riport részlet 1 (korábbi sakkozni járó fiú)

-Miért szeretted sakkozni jární?

-Mert szerettem nyerni és azt szerettem volna, hogy minél jobb sakkozó legyek.

-És az lettél?

-Persze, de egy bizonyos szint elérése után már úgy éreztem nem fejlődöm úgy, ahogy szeretnék. Nem jöttek úgy az eredmények a korosztályos versenyeken, mint korábban. Az edzőim úgy látták, a szüleim pedig belátták, nincs meg bennem a „kiugrás” lehetősége. Csökkent a motiváció valahogy kezdett háttérbe szorulni a sakkozás. Nem érdekelt annyira.

-Abba hagytad a sakkozást?

-Dehogysis, még jártam majdnem másfél évig, de már nem olyan erőbedobással csináltam az egészet, mint korábban.

-És, hogy zajlott le benned ez a folyamat?

-Már nem emlékszem tisztán, de azt hiszem csak eleinte zavart a „visszaesés”. Jó volt a többiekkel együtt lenni, meg azért miközben sakkozni jártunk, nagyon sok mást is megbeszéltünk ám. Egyre inkább más témakörök kezdtek érdekelni, azokkal foglalkoztam nagyobb intenzitással.

-Így utólag visszagondolva meg bántad, hogy ilyen sok időt töltöttél a sakkozással?

-Ugyan már! Sőt örülök, hogy így történt!

-Miért? Kaptál valamit a sakktól?

-Rengeteget. Képzeld el, hogy most a Főiskolán informatikusnak tanulok, és úgy érzem, ha nem jártam volna sakkozni, akkor talán nem mertem volna ezt bevállalni. Ugyanis korábban „infóból” kicsit gyengébb voltam, de kihívásnak éreztem, hogy ezt megcsináljam. És működik a dolog. Biztos, hogy a sakknak van köze hozzá, korábban nem volt elég önbizalmam sem. Az is jól jön persze, ha itt vagy valahol máshol sakkozom valakivel, mert nem szoktam szégyent vallani. Anyu szerint, rendszeretőbb, szorgalmasabb lettem, valamint figyelmesebb másokhoz. Szerintem is igaza van. Biztos vagyok benne, hogy ezt a sakkozásnak is köszönhetem. Ja és zongorázni is tanulok!

Riport részlet 2 (apa)

-Mit gondolsz mi motiválta a lányodat a sakkozással kapcsolatban?

-Amikor sakkozni járt egyre inkább nyitottabbá vált. Előtte kissé magának való volt. Ez nála úgy nyilvánult meg, ahogy haladt előre a sakkozással, azt otthon tulajdonképpen mindig le is adta. Megmutatta mit tanult és minket, szülőket tett próbára, hogy tudjuk-e követni. Egy ideig ez rendben is volt, de eljött az idő, amikor már nem nagyon tudtuk követni.

-Mikor lehetett ez?

-Úgy három vagy inkább három és fél év elteltével. Olyan büszkén jött haza, amikor elmesélte, hogy már felnőttekkel is játszik, és olykor sikerül győznie is. Ez plusz motivációt jelentett a számára, úgy érezte komolyan vették, és ezt ő jó dolognak tartotta. Valamit már bizonyított saját magának is.

-Mennyi időt töltött el a sakkozással az edzésen kívül?

-Hát elég sokat. Még itthon is sokat sakkozott a testvérével vagy esetleg néha még velem is. Persze én gyengébb voltam nála, és néha „kioktatott”, hogyan lehetett volna elkerülni a bajt.

Láttam rajta, hogy ezt szívesen tette és élvezte. De az interneten is sokat játszott, de ha kikapott, akkor viszont egy kicsit elment a kedve.

-Miért szeretett még sakkozni járni?

-A közösség és a rendszeresség miatt is. Emlékszem szinte mindig úgy izgult az edzések előtt is mintha versenyre ment volna. Neki a heti egy alkalom kevés volt, de többre nem volt lehetőség.

Riport részlet 3 (apa)

-Szerinted ma divatos dolog sakkozni járni?

-Őszintén szólva nem hiszem, hogy divatos lenne, mert a számítógép és a számítógépes játékok „mindent visznek”, de ha végiggondolom, hogy melyiknek van nagyobb „haszna” hosszú távon, akkor mindenképpen örülök, hogy vannak még gyerekek, akik sakkoznak, mint ahogy az enyém is járt sakkozni annak idején. Szerintem nem jártunk vele rosszul.

Riport részlet 4 (anya)

Miért írattnak be a gyermekedet annak idején sakkozni?

-Nagyon aktív, izgága volt otthon, gondoltam hátha leköti a sakk. Szerencsére ez be is jött. Olyannyira lekötötte a sakkozás, hogy még érdekelte is a kisfiamat.

-Tudsz valami élményt mesélni a sakkedzésről?

-Egyszer boldogan jött haza a gyerekem, és a következőt mesélte. „Képzeld Anya: sakk szimultánt játszottunk a bácsival és aki legalább döntetlent ért el ellene, az kapott egy kicsi csokit. Csak hárman kaptunk, pedig nyolcan voltunk!” Ezt is egy motivációs tényezőnek tartom, még akkor is, ha az edzés után természetesen a többiek is kaptak az édességből.

-Szerinted, hogyan lehetne a sakkoktatást még népszerűbbé tenni?

-Jó lenne, ha több idő jutna egy-egy gyerekre külön- külön. Ha az edző még többet foglalkozna velük személyre szabottan. Már persze azzal, akivel érdemes.

A heti egy alkalmat is kevésnek tartom, persze tudom, hogy nem csak az oktatók, de a gyerekek is nagyon le vannak terhelve. Aztán szerintem még versenyre is többet lehetne őket vinni, hogy edződjenek.